

יד
מהרי"ע

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון
הרב יצחק רצאבי שליט"א
פוסק עדת תימן

נמסר במוצש"ק
בהר ובחוקותי
אייר ה'תשפ"ג ב'של"ד
בבית המדרש "פעולת צדיק"
בני ברק

לק"י

נושאי השיעור:

המשך בעניין עשיית מדורות אש בל"ג בעומר, טעם נוסף כי הדבר מורה על חומרת עניין המלבין פני חבריו ברבים, שנוח לו למסור עצמו לכבשן האש.

התייחסות לטענה המוטעית כי כביכול כבר בזמן רע"ו ברטנורא עשו הדלקות במידון בל"ג בעומר, וכי המדובר על ידו הוא לגבי יום כ"ח באייר ובקברו של שמואל הנביא אשר בירושלם.

המשך התשובה לשואל [בשיעור הקודם] האם מרן שליט"א ממליץ על אכילת מצות ביום י"ד באייר (פסח שני), הרחבה בעניין המחלוקות שבין החסידים לבין הליטאים, וכיצד היא דרכנו בני ק"ק תימן יע"א.

תוספת דברים בעניין השרים 'לכבוד התנא האלוקי' בפת"ח, במקום האלקי בחירק, והתייחסות לטענה כי כביכול זהו מבטאם של חסידי הבעש"ט, כי הדבר אינו נכון אפילו לפי שיטתם.

התייחסות לטוען כי 'האלוקי' בפתח פירושו איש האלהים, כמו שאומרים 'הודא'י, וכן כמו 'צדיקא'י.

השלמה [לשיעור מוצש"ק אחרון] בעניין המאמר אין בן דוד בא אלא בדור שכולו זכאי או שכולו חייב, ביאור דברי הרד"ק בעניין זה, פירוש דבריו במלים 'סימני גאולה' שיהיו לפני ביאת המשיח, והאם כוונת דבריו כגון ל'סוף הגלות' שבהקמת המדינה.

השלמה לגבי מ"ש השפע חיים, כי הרמ"ק כתב יש' בקיצור, במקום תיבת ישראל.

המשך בעניין אמירת צ' פעמים מוריד הטל וכו', התייחסות למכתבו של ידידנו הרב חיים לוי שליט"א, ומה שהשיב על דבריו הרב שאול רצאבי שליט"א, ודיון מרן שליט"א בדבריהם.

תוספת דברים בעניין 'שבתות לקדשנו' – חיזוק בעניין המכשירים-המכשילים ופגעי הטכנולוגיה שנכנסו אפי' בבתים של שומרי תורה ומצוות, וכן חיזוק בעניין צניעות גרבי הנשים בזמננו.

כל הזכויות שמורות

יוצ"ל ע"י מוסדות יד מהרי"ץ בני ברק
טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741
דוא"ל: yad@maharitz.co.il
להאזנה לשיעור דרך הטלפון:
קול יהודי תימן – 072-33-23-642 שלוחה 6
מספר השיעור בקו "קול יהודי תימן" – 691
לשמיעת השיעור במערכת קול הלשון – 03-6171031

השיעור מוקדש על ידי רבי משה בן יחזקאל הי"ו, מארצות הברית, להצלחת אחיו אהרן הי"ו, שיזכה לזיווג הגון משורש נשמתו, ולהצלחה בכל העניינים. בעבור שהתנדב למוסדות יד מהרי"ץ.

המקום ברוך הוא ירצה נדבתו, ויברך מעשה ידיו, ומכל צרה ונזק יצילהו, ויזכה אחיו אהרן הי"ו לזיווג הגון במהרה, וימלא כל משאלות ליבו וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכ"ר.

הודעת הרב שאול הי"ו [מסוף השיעור]: בשבוע הבא השיעור יתקיים בעז"ה בעיר בית שמש ת"ו, בבית הכנסת עץ חיים שבשכונת נחלה ומנוחה.

מרן שליט"א: נאמר יותר ברור. בשבוע הבא ישנה 'שבת החתונה' של נכדי הבה"ח שלום חובארה נר"ו. לכן בעזרתו יתב' נשבות בעיר בית שמש, והשיעור של מוצש"ק יתקיים שמה בעז"ה. אפשר יהיה לשמוע זאת בשידור חי. ומי שירצה לבוא לבית שמש, ברוך הבא.

בשם רחמן.

השיעור מוקדש על ידי רבי משה בן יחזקאל הי"ו, מארצות הברית, להצלחת אחיו אהרן הי"ו, שיזכה לזיווג הגון משורש נשמתו, ולהצלחה בכל העניינים.

בעבור שהתנדב למוסדות יד מהרי"ן.

המקום ברוך הוא ירצה נדבתו, ויברך מעשה ידיו, ומכל צרה ונזק יצילהו, ויזכה אחיו אהרן הי"ו לזיווג הגון במהרה, וימלא כל משאלות ליבו וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכ"ר.

המשך בעניין עשיית מדורות אש בל"ג בעומר, טעם נוסף כי הדבר מורה על חומרת עניין המלבין פני חבריו ברבים, שנזכר לו למסור עצמו לכבשן האש. דיברנו בס"ד בשיעור הקודם, הבאנו חמשה – ששה טעמים, למנהג ההדלקה במירון בל"ג בעומר, ומשם נמשך הדבר לעוד הרבה מקומות.

ראיתי חידוש נוסף, טעם נחמד לעניין זה, על פי מאמר הגמרא במסכת כתובות [דף ס"ז ע"ב] – בשם רבי שמעון בר יוחאי, בעל הילולא דגן – אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי, נוח לו לאדם שימסור עצמו לתוך כבשן האש, ואל ילבין פני חברו ברבים.

הרי רשב"י, היה מתלמידיו האחרונים של רבי עקיבא, כפי שמובא בגמרא [יבמות דף ס"ב ע"ב] עד שבא ר"ע אצל רבותינו שבדרום ושנאה להם. ותלמידי רבי עקיבא מתו, כיון שלא נהגו כבוד זה בזה. ורשב"י תיקן את העניין הזה, דאג להשכנת שלום ולאהבה ואחזה בין איש לחבירו. לכן עושים מדורה. בכדי להגיד, כי ח"ו להלבין פני חבריו ברבים, ועדיף היה לו שיזרקו אותו אל האש.

כך כתב חכם אחד בזמנינו, בספרו כה לחי [חלק א' דף רמ"א] וז"ל, בהאיי יומא קדישא אשר מדתו הוד שבהוד – על"פי הספירות, יום ל"ג בעומר הוא הוד שבהוד – ניתקן עמוד מהני תרי ירכי דקשו"ט, מדת יעקב אשר מדתו אמ"ת.

דרשב"י אשר נסתלק ביום זה, היה מזהיר תדיר לחבריו על האחדות והשלום שתשרור ביניהם. וכמו שהאריך בזה בס' מאור ושמש [ל"ג בעומר ד"ה וזהו בטחו בה]. ומזה באו חיים לעולם ופסקו מלמות, כמבואר בטור [או"ח סימן

תצ"ג], דמדת 'זאמת' היא המדה השביעית מ"ג מדות של רחמים, וממנה זוכים ל'אור באור פני מלך חיים כנודע וכו'.

הוא ממשיך בעוד כמה עניינים, וכותב אח"כ בזה"ל, בזה אמינא טעם חדש, למנהג הדלקת המשואות ביום ל"ג בעומר. דהנה ידוע מאמר רבי שמעון בר יוחאי [ברכות דף מ"ג ע"ב, ב"מ דף נ"ט ע"א], נוח לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש, ואל ילבין פני חבריו ברבים.

על כן ביום זה שפסקו תלמידי רע"ק מלמות, נוהגים להדליק מדורה – כבשן של אש, להורות על מה שאמר רשב"י, כי אם עומדת הברירה בפני האדם לפגוע ח"ו בכבוד זולתו, או להפיל עצמו אל זה הכבשן, דנוח לו שיפיל עצמו לזאת המדורה, ואל ילבין פני חבריו ח"ו.

הדבר נחמד מאד. אם כי, הדבר נשמע לענ"ד רחוק, בפרט מאחר שישנו הבדל. תלמידי רבי עקיבא, לא הלבינו האחד את פני חבריו, ולא ברבים, הם רק לא נהגו כבוד, זהו משהו פדקדק דקות. והעונש הוא רק בגלל רוסם דריגתם.

הפירוש הזה, הוא בבחינת ציצים ופרחים לתורה. הטעמים העיקריים, הם כפי שאמרנו בשיעור הקודם, כי האש היתה מקיפה וכו' בזמן פטירת רשב"י, וכן האסמכתא מן הפסוק [תהלים כ"ט, ז'] קול יי' חצב להבות אש, וכן האור של ספר הזוה"ק בעולם. אלו הטעמים העיקריים. היתר, הם רק ציצים ופרחים. מטעמים.

התייחסות לטענה המוטעית כי כביכול כבר בזמן רע"ז ברטנורא עשו הדלקות במירון בל"ג בעומר, וכי המדובר על ידו הוא לגבי יום כ"ח באייר ובקברו של שמואל הנביא אשר בירושלם.

העירו ואמרו לי, לגבי מה שאמרתי אז בשיעור, כי לא ברור אימתי התחיל עניין ההדלקה הזאת בעולם.

מי שיעיין בשיעור הנדפס, יראה כי הוספתי שאפילו בזמן האריז"ל ומהרח"ו, לא בטוח שהיתה אז הדלקה. כי רבי חיים ויטאל, מזכיר רק שעושים שמחה וסעודה וכו', אולם איננו מזכיר את עניין המדורה בכלל.

ציון הנדפס בקולומביה וּשְׁנַת הַתְּרַפ"ב, דף י"ח ע"א.

רע"ז מברטנורא כתב, כ"ח באייר. אולם המעתיק אמר, שהוא חושב כי זאת טעות. לדעתו זה לא כ"ח, אלא י"ח. וא"כ זאת ההילולא בל"ג בעומר.

ועכ"פ מבואר, שבדברי רבינו עובדיה, לא נזכר כלל ענין ל"ג בעומר, ולא י"ח באייר אלא כ"ח באייר, וכוונתו ליום הילולת שמואל הנביא, כמפורש שם, וכן כתב הש"ע באו"ח סימן תק"פ ס"ב. וכל המוסגר, הם דברי המעתיק בלבד.

ואכן כך מצאתי בנוסחת הכתב יד, והיא הנוסחא הנכונה של הספר שערי ציון (וכן הוא במהדורא החדשה, ירושלם התשס"א עמוד 47 המוגהת ע"פ דפו"ר) כך הוא הנוסח, "קברו של אדונינו שמואל הרמתי, הוא עוד היום ביד היהודים. זהו מקום ידוע, בירושלם עיקו"ת.

ובאים מכל הסביבות לרמה, להשתטח עליו בכל שנה ושנה בכ"ח אייר, ומדליקין עליו נר תמיד, והישמעאלים מנשאים המקום ההוא, ויראים לגעת בכל הנקדש לשמו עכ"ל. הרי להדיא, שכוונתו על שמואל הרמתי, ודברי הספר הילולא דרשב"י [עמוד י"ג הנ"ל] בטעות מוחלטת יסודם. שו"ר שכ"כ להעיד על דבריו בקובץ סיני [גליון ק"ח עמוד ח"פ], ובקובץ ישורון [ט"ו, עמוד תתס"ג] במאמר ידידי הג"ר אייזיק בלוי הי"ו. ע"ש היטב.

היוצא מכל האמור, שאין בדברי רבי עובדיה כל ראייה לענין ל"ג בעומר, ולא לענין פטירת רשב"י.

בקיצור, זאת טעות מוחלטת. אין שום ראייה לל"ג בעומר.

ולמעשה, זהו פלא עצום, שהמעתיק חשב לעשות כזה תיקון. כבר מעירים על כך, כי מיד לאחר מכן רע"ז מברטנורא כותב בזה"ל, כבר מכרו זקני ירושלם הרעים את כל ההקדשות.

רואים אם כן כי המדובר על העיר ירושלם, לגבי קבר שמואל הנביא הנמצא על יד – מה שנקרא בזמנינו – שכונת רמות, ולא מדברים על הגליל בכלל.

אמרו לי, כי ראו כתוב, שישנם מקורות לעניין הזה, עוד מלפני האר"י, וזהו ברבינו עובדיה מברטנורא. כך פירסם אחד הרבנים, מה שנהגו להדליק מדורה במירון, מנהג זה נזכר לפני חמש מאות ושלשים וארבע שנה.

רבינו עובדיה מברטנורא כתב באיגרת לאחיו, שהוא ראה כי מדליקים אבוקות בל"ג בעומר במירון, והיו באים מכל הסביבה להדלקה הזאת. כך הראו לי בעלון בית מרן האחרון.

הנה מפורש, כי בזמן רבי עובדיה מברטנורא, שהיה לפני האר"י, כבר אז היה את עניין ההדלקה.

אולם צריכים לדעת, כי זאת טעות. המקור לכך, הוא מפוקפק מאד. אין המדובר על רבי שמעון בר יוחאי, אלא על קבר שמואל הנביא. על כך רע"ז מברטנורא מדבר. כבר עמדו על כך כמה ת"ח, וכתבו כי זאת שגיאה.

בקובץ 'אספקלריא' [167, בהר התשע"ח, עמ' ק"ה] מובא בזה"ל, בספר הילולא דרשב"י [עמוד י"ג] כתב, שהמקור לכך שרשב"י נפטר ביום ל"ג בעומר, ושהוא יומא דהילולא דיליה, הוא קדמון יותר מהארז"ל, והוא מדברי רבינו עובדיה מברטנורא במכתבו לאחיו הנדפס בספר דרכי ציון, וששם כתב שעושין אבוקות גדולות וכו', ושהוא המקור לעשיית אבוקות ביום זה עכ"ד.

ולצורך כך, ביקשתי לבדוק במקורם של דברים.

וכיון שנפלאתי מאוד מן הטעות הגדולה שנפלה כאן, אמרתי שחובה גדולה היא להעתיק את הלשון, כפי המובא בנוסחה שבספר דרכי ציון [מהדורת התרצ"א עמוד כ"ד] כולל הסוגריים העגולות.

"בכ"ח באייר, ביום מיתתו (אמר המעתיק, מסתימת הדברים נראה שט"ס הוא, וצ"ל בי"ח באייר, והוא יום מיתת התנא האלהי רשב"י ז"ל יומא דהילולא דיליה), באים מכל הסביבות, ומדליקים עליה אבוקות גדולות, מלבד מה שמדליקים עליה נר תמיד. והישמעאלים מְנַשְׂאִים המקום ההוא, ויראים לגעת בכל הנקדש לשמו וכו' עכ"ל. וכן הנוסח בספר דרכי

אבל בלאו הכי, אפילו לגבי קבר שמואל הנביא, לא דיברו על מדורה, אלא על אבוקות. הוא אומר, שהיו 'עושים אבוקות'. אבוקה היינו חבוקה, כמו שפירש הרב המגיד. דהיינו קבוצה של עצים, לא דיברו על מדורה.

לגבי המשואות אשר עשו בזמן המשנה, מה שנקרא מדורה – בלשון חז"ל זה נקרא 'משואות', אבל בעצם גם המלה 'מדורה' נזכרת בפסוק בספר ישעיהו [ל', ל"ג], מְדַרְתָּה אֵשׁ וְעֵצִים הִרְבֵּה וגו' – מובא על כך במשנה במסכת ראש השנה [פרק ב' משנה ג', ובגמרא ר"ה דף כ"ג ע"ב] בזה"ל, כיצד היו משיאין משואות? מביאין כלונסאות של ארז ארוכין, וקנים ועצי שמן ונעורת של פשתן, וכורך במשיחה, ועולה לראש ההר ומצית בהן את האור וכו'. זה היה משהו גדול.

אולם לגבי קבר שמואל הנביא, לא כתוב שהיו עושים שם מדורות. מה שיכול להיות הוא, שעשו אורות – גדולים יחסית – על קבר שמואל הנביא, ובהמשך, בדורות הבאים, זה עבר לקבר רשב"י. וגדל להיות מדורה.

עכ"פ אין מקור לגבי ענייננו, לא ברור מתי הדבר התחיל, ואיך הוא התחיל.

ברוך ה', שהדברים מתבררים ומתלבנים, וסוף האמת תמיד לצאת לאור.

המשך התשובה לשואל [בשיעור הקודם] האם מרן שליט"א ממליץ על אכילת מצות ביום י"ד באייר (פסח שני), הרחבה בעניין המחלוקת שבין החסידים לבין הליטאים, וכיצד היא דרכנו בני ק"ק תימן יע"א. דבר נוסף שדיברנו בשיעור [הקודם], לגבי מה ששאל בני הרב שאול הי"ו, האם עניין אכילת מצות ביום י"ד באייר, זהו בבחינת 'שוקולדה' לדידן. דהיינו, האם אנחנו ממליצים על כך?

בדקתי בס"ד אחרי השיעור את המקורות של עניין זה, בכדי לראות האם יפֿונו הדברים. לגבי כל דבר, בכדי לדעת האם הוא בבחינת 'שוקולד' או שלא, צריך לבדוק האם זהו דבר טוב, או שישנם לגביו איזה פקפוקים.

בספר בין פסח לשבועות [דף ר"א, אס"ף את המקורות של עניין זה, ומה הם הטעמים לכך. ולפי כל הספרים שהביא רואים, כי זהו מנהג

של חסידי הבעש"ט, רק אצלם הדבר הוא נפוץ, אדמורי"ם עושים ביום זה גם 'שולחן' – מה שנקרא טיש באידיש, עורכים סעודה, עושים מכך משהו מיוחד.

אינני יודע, כיצד הדבר התחיל, גם דבר זה איננו ברור. לפי המקורות המובאים שם, המדובר רק לגבי התקופה האחרונה. מסתבר לי שאיזה חכם עשה זאת מעצמו, ולאט לאט נתקבל הדבר אצלם.

הוא כותב שם [בסעיף י"ב] בזה"ל, יש נוהגים לאכול מצה בי"ד אייר.

ולפי מה שכתוב שם בהערה [כ"ב] יוצא, כי ישנם לכך שני טעמים. וז"ל, סידור בית יעקב (יעב"ץ), הובא בספר המטעמים [עמ' 43], ובאוצר דינים ומנהגים (אייזנשטיין) [ערך אייר], "יש נוהגין לאכול מצה ביום י"ד אייר, מפני שאז פסקה החררה שהוציאו אבותינו ממצרים, שעשו אותם עוגות מצות, וטעמו ישראל בהו טעם מן. (טעם זה הוזכר גם בשו"ת רבבות אפרים וכו'. הרי מה שהוציאו ממצרים, הספיק לשלושים יום, ואז זה נגמר. י"ד אייר, זה הסוף.

לאחר מכן הוא כותב [בגוף הסעיף], ויש האוכלים גם בליל ט"ו באייר. כי בעצם, אם זהו עניין של 'פסח שני', הרי הדבר צריך להיות בליל ט"ו, כמו מי שלא עשה קרבן פסח.

הוא מביא [בסוף הערה כ"ב] טעם נוסף, בשם ספר התודעה [ח"ב עמ' רנ"ג] שכתב, יש נוהגין לאכול ביום זה מצה שנשארה מפסח, זכר לקרבן פסח שנאכל על מצות.

אלו שני הטעמים. או בגלל שנגמר מה שהוציאו ממצרים, או זכר לקרבן פסח. דהיינו, עשו פסח שני בזמן שבית המקדש היה קיים. אבל הוא אומר, כי קשה לפי טעם הטעם הזה, שצריך היה לקחת גם מרור, כפי שנאמר [במדבר ט', י"א] על מצות ומררים יאכלוהו. אם זהו זכר לקרבן פסח, הרי המרור בזמן בית המקדש היה מדאורייתא, ואמנם בזמנינו הוא מדרבנן, ישנו הבדל, אבל אם אתה עושה זאת 'זכר לקרבן פסח', היה צריך לעשות את שני הדברים. אין תשובה על קושיא זו.

אבל למעשה אמר רבינו זצ"ל, שאביו מרן הקהילות יעקב זצ"ל נהג לאכול, וכמובא גם בס' ארחות רבינו [ח"ב עמוד קט"ז] שהשאייר לשם כך מצות עבודת יד מפסח ראשון. ואמר רבינו, שאביו היה נוהג בזה כמנהג אבותיו – בכדי לקיים את המנהג, 'מנהג אבות' – שהיו ממשפחות החסידים, ואכל מצה בפסח שני. וכן נהג רבינו בצנעא, ליקח מצות ולאכול בפסח שני.

אולם כעת תשמעו, דבר חריף מאד. הוא מביא שם בהמשך, כי הסטייפלר זצ"ל היה אומר בשם הרב דפינסקי, הגאון רבי אלעזר משה הורביץ זצ"ל, בעל אהל משה, שהיה מזלזל בעדת הנוהגים האידנא במנהגי פסח שני, ועושים אותו יום טוב שלם. והתבטא, 'כנראה הם טמאים, ולכן צריכים פסח שני'. הרי נאמר [במדבר ט', ו'] וַיְהִי אֲנָשִׁים אֲשֶׁר הָיוּ טָמְאִים לִנְפֶשׁ אָדָם, וְלֹא יָכְלוּ לַעֲשׂוֹת הַפֶּסַח וגו', א"כ כנראה הם טמאים.

וכשבאו בתלונות שקראם כן. התלוננו, ככה אתה מוציא עליהם שם רע? אמר, 'אז אתם סתם בדרך רחוקה'...

זהו דבר מעניין, הניגוח הזה שבין חסידי הבעש"ט לבין הליטאים.

*

למעשה, הדרך שלנו [התימנים] לגבי העניין הזה, לא להיכנס אל החסרונות, אלא לראות את המעלות של שני הצדדים. ברוך ה', הרי בזכות החסידות, ישנה הרבה יראת שמים, ישנה הרבה קדושה וטהרה בעולם. לכל אחת מקהילות ישראל, יש את מעלותיה, וצריכים להסתכל על המעלות.

זהו כפי שיש מתווכחים, לגבי שיטת הלימוד. ישנם כאלה המדברים על הלימוד בעיון, וישנם כאלה המדברים על שיטת הבקאות. מתווכחים. וכל אחד, מתנגד ופוסל את השני.

הדרך שלנו היא, שכולם צודקים, בסופו של דבר. הדרך הזאת היא נכונה, והדרך הזאת היא נכונה, וצריך את כולם בעצם. צריך את זה, וגם את זה.

ולבסוף [בגוף הסעיף] הוא כותב, ויש שלא נהגו כן כלל.

למעשה כולם חוץ מהם לא נהגו זאת. עכ"פ הוא מציין [בהערה כ"ד] כי ישנם כמה שלא נהגו זאת, דהיינו אלה שהתייחסו לכתוב מפורש שאינם נוהגים. מנהגי הגאון מטשאכנוב, בספר זכותא דאברהם ובסוף ספר נר שבת לה"ר יעקב ורדיגר [עמ' כ"ח, אות פ"ג], "לא היה נוהג לאכול מצה כה"ש מחמירים". שו"ת רבבות אפרים [חאו"ח ח"ב, סימן קכ"ט, אות ט"ל] בשם הגר"ח קניבסקי (שליט"א) [זצ"ל], "זה מנהג חסידים, ואצלינו לא נהג".

הדבר קצת מפליא, כי בעצם הגר"ח קניבסקי בעצמו כן נהג זאת, אבל זה בגלל שהמקור שלו הוא ממשפחה חסידית. אבל עכ"פ הוא אמר, שהחזון אי"ש התנגד לכך.

זה בזכות הבחור רבי יהודה חרזי הי"ו, אשר המציא לנו את מה שהביאו בגליון דברי שי"ח [גליון מס' 515, פרשת אמור התשפ"ג] בזה"ל, שמעתי מרבינו זצ"ל בשם מרן החזון איש זצ"ל, שלא היתה דעתו נוחה בזה, ואמר אני חושש בזה ל'בל תוסיף'.

לא ניכנס לכל הפלפולים, ישנם הדנים בכך, האם ישנו איסור בל תוסיף, הגם שזה לא בזמנו. הרי י"ד, זהו בודאי לא 'זמנו'. אם כבר, 'זמנו' הוא בליל ט"ו. אבל הם עושים ב"ד, בגלל שבעז"ה כאשר יבנה בית המקדש, קרבן פסח שני יהיה צריך להיות ב"ד, והמצות יהיו בליל ט"ו, לכן הם עושים את הכל ב"ד. מצד הדין, לא עוברים בכך על בל תוסיף, כיון שלא מתכוונים למצוה. אם הדבר היה בזמנו, אזי גם בלי כוונה הדבר אסור. אבל י"ד, זה לא 'בזמנו'.

בכל אופן, ישנם חששות של בל תוסיף.

ומובא בהמשך כך, ובאמת שבס' כלי חמדה פ' ואתחנן [אות ב'] הביא מהגאון בעל האבני נזר זצ"ל, שתמה על מנהג העולם – כמובן רק אצלם – לאכול מצות ביום ולא בליל ט"ו. ואמרו לו שלכן נוהגים כן, אעפ"י שזמן אכילת המצה עם פסח שני היה בליל ט"ו, דחששו דבזמנו איכא בל תוסיף.

המקור לכך – זהו דבר הפלא ופלא – מובא במדרש הגדול פרשת מקץ [נדף תשי"ח], לגבי הפסוק [משלי כ', י"ב] אֵזֶן שֹׁמֵעַת וְעֵינַי רֹאֶה, יִי עֲשֶׂה גַם שְׁנֵיהֶם.

וזה לשונו שם, משל למה הדבר דומה, לשנים שהיו יושבין בבית הספר – שני ילדים ב'תלמוד תורה' – אחד סופג דברי תורה, ואחד סובר. שמעתם? האחד סופג, דהיינו קולט. והאחד בעל סברא, בעל הבנה, עמקן.

צריכים לדעת, ישנם אנשים אשר בטבעם הם עמקנים. 'בקיאות' אצלם לא נתפש, הם לא זוכרים, אין להם זיכרון, הם יותר מעמיקים. וישנם כאלה, שהם ההיפך. הדבר תלוי – ע"ד הטבע – במוח האדם. האם המוח יבש, או שהוא לח. אדם שיש לו מוח יבש, הוא קולט יותר, אולם קשה לו להעמיק. גם אם אחרים יעמיקו ויסבירו לו, כמה הוא יבין? אלא אם כן הוא יעבוד על עצמו, אז הוא 'שתפשף' קצת. אבל, זאת היא הנטייה שלו.

אסבין, אם ישנו אחד כזה ואחד כזה, מה יעשו? אומרים על כך חז"ל, זה אזנו גלויה וסופג, ואינו יודע לסבור. זהו ה'אוזן שומעת'. וזה עינו גלויה וסובר, ואינו סופג. זהו ה'עין רואה', אחד אשר רואה ככה לעומק. יי עשה גם שניהם.

מעשה בר' יוסי בן חנינה, שהיו לו שני בנים. אחד סופג, ואחד סובר. והיה מושיב זה אצל זה. אמר, זה צריך לזה, וזה צריך לזה. תשבנו תלמדו ביחד, כי האחד יעזור לשני. אתה תשלים לו, את מה שחסר לו, את ה'בקיאות', ואתה תשלים לו את ה'הבנה'.

רבנן אמרי, אף דוד מלך ישראל היה עושה כן, מושיב סובר אצל סופג, דכתיב [דברי הימים א' כ"ה, ח'] וַיִּפְּלוּ גִזְרֹת וְגו' מִבֵּין עַם תְּלָמִיד.

צריך גם את הבקיאות, וגם את העיון, וגם את החסידות, וגם את הלמדנות. אשריהם ישראל. כולם אהובים כולם ברורים. שנלמד וניקח את המעלות של כולם. וכן כל כיו"ב.

[לגבי מה שאמר הרב, כי הדרך שלנו לראות את המעלות של שני הצדדים. יש להעיר שזהו דוקא כיום. אבל בתימן לא הוצרכו לשיטת

החסידות, וכן לשאר שיטות כגון שיטת תנועת המוסר. כי השיטות הללו לא נצרכו אלא מפני סיבות ידועות שהיו באירופה, ולא בתימן. וכזאת אמר הגר"ש בעדאני זצ"ל בהספרו על הגאון מהר"י הלוי אלשיך זצ"ל, כי בעלייה הגדולה שהיתה בשנים ה'תש"ט ה'תש"י, הלך לבקר אצל העולים כדי להכיר את רבניהם, ונוכח לדעת שהם הגיעו לדרגות גבוהות במוסר ללא תנועת המוסר. איתמר].

*

למסקנא בנ"ד, לגבי הנושא הזה של אכילת מצה ב"ד באייר, כיון שאצל אבותינו נע"ג לא נראה ולא נשמע דבר כזה לאכול מצה, וכיום שנתקבענו כל הגליות יחד רואים כי ישנם על כך פיקפוקים, א"כ למה להיכנס לכך? הרי ישנם כאלה הטוענים, כי יש בכך 'בל תוסיף'. וק"ו אם ישנה כאן ליצנות, כי אלו 'טמאים' או 'בדרך רחוקה', דהיינו שהשיטה והדרך שלהם רחוקים בדרך תוה"ק, בודאי שלא כדאי להיכנס אל הנושא הזה. אמנם, מי שאוכל, יש לו על מה לסמוך. ברם, אנחנו לא נמליץ על כך. אי אפשר להגיד, שהדבר בבחינת 'שוקולדה'. זהו משהו שונה קצת, אולי 'שוקולד מריר'...

תוספת דברים בעניין השרים 'לכבוד התנא האלוף' בפת"ח, במקום האלקי בחירק, והתייחסות לטענה כי כביכול זהו מבטאם של חסידי הבעש"ט, כי הדבר אינו נכון אפילו לפי שיטתם.

בעניין השיר 'לכבוד התנא האלקי רשב"י, ברוך ה' העניין הזה פורסם ברבים, יישר כוחו של ידידנו הרה"ג שמריהו יונה שליט"א אשר השתדל הרבה בנושא הזה. ישנם כאלה אשר כבר תיקנו זאת, לא כולם. מישהו אמר לי, כי בהדלקה במירון, האדמו"ר מבויאן שליט"א וכן הרב אלימלך בידרמן שליט"א, עדיין שרים ככה. וישנם כאלה, שלמרות שהבינו כי זאת טעות, הבינו שזהו חירוף וגידוף, אבל הדבר קשה להם, כיון שהם כבר התרגלו לכך בלשונם. צריך להזכיר להם, לעורר אותם לכך. ואז הם מוכנים לתקן.

הוא מאריך על כך, וכותב בהמשך בזה"ל, וזהו ההפרש הגדול שיש בתורתנו בין קמ"ץ לפת"ח, כהפרש שיש בין אור לחשך ובין קדש לחול. וכן מצינו שהמחליף פת"ח בקמ"ץ, לא ימלט מאחת משתים, או יהרוס הכונה, או יבא לידי כפירה וכו'.

[לגבי קריאת שם אדנו"ת בפתח וכו', יש לעיין כיצד מתיישב עם מה שאמר מעב"ת לשעבר או כתב, כי גם בקמץ הוא לשון רבים. ועיין בספרי הקטן שו"ת שבט כהונה חלק א' סימן ל"ב אות י"ח, וסימן ל"ג אות י"ח. איתמר].

בעבר, היו ספרדים – אינני יודע האם גם בזמנינו – כגון מארצות בוכארה ופרס, ועוד כמה מקומות, אשר היו מבטאים את הקמץ, קצת יותר גבוה. למשל בסליחות, ידעני לאלי פְּרָמָה'. את המלה פְּרָמָה', הם לא היו מבטאים כאילו כתוב פְּרָמָה', אלא כאילו כתוב פְּרָמָה' [מרן שליט"א מדגים זאת]. הגבירו זאת יותר. וזהו ההבדל אצלם, בפסוק (בראשית א', ו') פִּין מִים לְמִים. הם הבדילו, בין הקמץ לבין הפתח. אולם רוב הציבור הספרדים, אינם יודעים להגיד את ההבדל הזה, אצלם זהו אותו הדבר, כביכול כתוב בין מִים לְמִים'.

ברם, קשה לבוא אליהם בטענה, שזהו חירוף וגידוף, כיון שם חושבים שזהו אותו הדבר. כפי שאצל התימנים, הסגול והפתח הם אותו הדבר, כך גם אצלם, הקמץ והפתח הם אותו הדבר. א"כ מה רצונך מהם? על דבר זה, קשה לתקן אותם ולהאשימם.

אולם בנדון דידן, לגבי השיר 'לכבוד התנא האלוקי', הנקודה היא אחרת. אינני אומר כי לשיטתנו בלבד זאת טעות, אלא שאפילו לשיטתכם זאת טעות. כי במלה 'האלוקי', הניקוד חִירָק, לא צִירִי. אם זה היה 'האלוקי' בצירי, ולשיטתכם שאתם מבטאים את הניקוד צירי כמו פתח, יתכן להיות בסדר. זהו כפי שבמקום להגיד 'דרכי', אתם אומרים 'דרכי'. דברי קהלת, דברי. וכן במקום להגיד 'צור', אתה אומר 'ציר'. וכדומה. בסדר. אני מבין. כי אצלך, כך הוא הקו והשיטה. אמנם זאת טעות, אין ספק בכך שזאת שגיאה, אולם כיון שאצלך

ברם חושבני, כי ישנם רבים אשר אינם מבינים בכלל את הבעיה.

בליל ל"ג בעומר, הייתי בעיר ראש העין ת"ו, בהדלקה שהיתה במוסדות 'בעקבי הצאן', אחרי שדרשתי שם בדברי תורה מעין המאורע, וכאשר מי ששר שם, שר את השיר הזה ככה, הוא אשכנזי ואינני מכיר, הפסקתי את השירה והריקודים, והערתי לגבי הנושא הזה. לאחר מכן ניגשתי אליו ושאלתי אותו, מה זה? וכי רבי שמעון בר יוחאי, הוא אלוה שלך? כיצד אתה אומר 'האלוקי'? אז הוא ענה לי, לא, באידיש ככה אומרים. אמרתי לו, מה הדבר קשור לאידיש. זה לא קשור האחד אל השני.

ניכר היה שהוא עדיין לא הבין, אז הינחתי לו את הדף שפרסמו שזה איסור חמור, שיעיין לאחר מכן.

דיברתי על עניין זה עם הרה"ג מסעוד בן שמעון שליט"א, השבוע בזמן כתיבת אותיות לספר תורה חדש אצלו בביתו, והוא אמר לי, בטח שזהו חירוף וגידוף, כמו שכת"ר אומר, אולם מה נעשה? כך הוא ההיגוי שלהם. זאת ההגיה שלהם.

נראה, שלא מבינים את שורש העניין. הרי החסידים – דהיינו חסידי הבעש"ט – במקום 'אלוהי אברהם אלוהי יצחק ואלוהי יעקב', בצירי, הם אומרים 'אלוהי אברהם אלוהי יצחק ואלוהי יעקב', בפתח. על דבר זה, לא באנו אליהם בטענה. כי הם חושבים, שניקוד צירי הוא נקרא כמו פתח.

זהו כפי שהספרדים מבטאים את שם השם, שם אדנות, כי מאחר ואינם מבדילים בין קמץ לבין פתח, הדבר נשמע חירוף וגידוף.

כידוע רבינו בחיי דיבר על כך, לגבי הפסוק [בראשית י"ח, ג'] וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי אִם נָא מְצֹאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ וגו', וכתב בזה הלשון, אע"פ שנראה שהקמ"ץ והפת"ח הכל דבר אחד ותנועה אחת, אין הדבר כן, אלא שיש הפרש ביניהן במבטא. שהרי תנועת הקמ"ץ גבוהה ועליונה, ותנועת הפת"ח למטה ממנה, כי הקמ"ץ בתיבה יורה על מעלה גדולה ועל דבר שהוא עומד בפני עצמו, אינו נסמך לאחר וכו'.

הדבר כך, מובן כי זאת היא השפה שלך. ברם בנ"ד, זה לא צירי, אלא חירק. אם כן, גם לשיטתך זאת טעות. זאת היא הנקודה.

לכן, צריכים לפרסם את העניין, ביתר שאת וביתר עז. ברוך ה', כבר התחילו לתקן את הדבר. מי ששמע על כך, מי שנודע לו הדבר, ומי שהבין זאת. וב"ה גם נודע לי, שהרה"ג אשר וייס שליט"א, בעל שו"ת מנחת אשר, וראב"ד דרכי הוראה, אמר ג"כ שהדבר אכן נכון, ובודאי שזהו חירוף וגידוף. והרי הוא עצמו מחסידי הבעש"ט, והבין את הדבר. כי זה לא קשור האחד אל השני.

שאלה מהקהל: למה 'אלוהי' אברהם, כפי שהם מבטאים וכמו שהרב אמר מקודם, זה לא חירוף? אם הולכים לפי מה שנשמע?

תשובת מרן שליט"א: כי אצלם, הצירי הוא פתח. לפי שיטתם, זהו הביטוי. הדבר אינו מתחיל מפה. קשה לבוא ולהגיד שזהו חירוף וגידוף, בזמן שהוא חושב כי כביכול זהו מה שכתוב כאן. אכן ברור שזאת שגיאה, ברם לכל הפחות הוא 'מכוסה'. גם במקום אֶמֶן, הם גורסים אומֶיִן. וכן השאר. במלים אחרות, אי אפשר לשנות את כל המבטא שלהם, הם לא יכולים – או שאינם רוצים – לשנות את כל הקריאה והתפילה שלהם, כי אצלם הצירי הוא תמיד ככה. אבל בנדון דידן, הם כן צריכים לתקן, כי הניקוד הוא לא צִירִי, אלא חִירֶק. ואת החירק הלא הם מבטאים תמיד כמוהו וכמו שאר העדות. הם לא יכולים להגיד, כי זהו לפי שיטתם. כביכול זה הולך על אותו המהלך.

התייחסות לטוען כי 'האלוקי' בפתח פירושו איש

האלהים, כמו שאומרים 'יהודאי', וכן כמו 'צדיקאי'.

ידידנו הרב גיורא כהן הי"ו, מהעיר אשדוד ת"ו, שלח אלי דין ודברים שהיה בינו לבין חכם אחד, שהוא חסיד ברסלב, אשר כביכול בא ליישב ולתרץ זאת. לא אכנס כעת לכל המובא במכתבו הארוך, ואם הוא ירצה לפרסם את המכתב בשלימותו, אזי שיגיחנו סופית וישלח לנו, וברוך יהיה.

בכל אופן, אותו חכם רצה להשיב על הטענה הזאת, והוא טוען עליו כך, [עדיין לא קיבלתי ממנו

את מכתבו המתוקן, על כן העתקתי את הפסקאות שנאמרו בשיעור מתוך המכתב שצורף במקורות. העורך] הנה אתה רצית להשיב על טענת הגר"י רצאבי שליט"א, שזה לא 'אלוהי' מגזרת אלהים, אלא הכוונה היא לשם תואר של 'איש אלהים', על משקל 'יהודאי' שפירושו איש יהודי, וכן 'חשמונאי' שפירושו איש חשמוני. כך גם כאן, 'אלוהאי' הכוונה איש אלהים, וכמו שאומרים 'המקובל האלהי', 'חכמה אלהית'. כך גם בשיר הזה, אומרים התנא האלהי, כאילו כתוב האלוהאי. בתוספת אל"ף. כך טענתך, שכן ראית באיזה ספר.

ישנו מושג, 'יהודאי'. בלשון ארמית, אומרים על 'יהודי', 'יהודאי'. כמו שמפורסם, אחד מגדולי הגאונים, שנקרא בשם רב 'יהודאי' גאון. המלה הזאת מוזכרת כבר בתרגום [אסתר ה', י"ג], וכן בירושלמי [שביעית פרק ד' דף ל"ה ריש ע"ב] בזה"ל, אמר יהודאי. או 'צלוּב', כמדומני כי כך כתוב שם.

והוא מביא עוד דבר מעניין, כי הרי בשיר שיסד הבן איש חי, 'ואמרתם כה לחי רבי שמעון בר יוחאי, ואמרתם כה לחי רבי שמעון צדיקאי'. צדיקאי היינו, איש צדיק. הצדיק שלי, שלנו. א"כ אותו הדבר גם בנ"ד.

למעשה, המלה 'צדיקאי', נראה שהיא המצאה של הבן איש חי. אין מלה כזאת בעצם. הוא עשה זאת, רק בשביל החרוז. הרי כך דרך הפייטנים, לפעמים בשביל החרוזה, הם עושים הקבלה, המציאו מלים. למרות שאין אותם בדיוק, הם מרחיבים את המושגים.

ברם חושבני, שאין כאן שום תשובה. כי ראשית, בשום מקום לא כתוב את המלה הזאת, לכבוד התנא האלוקאי, בתוספת אל"ף. אם היה כתוב זאת עם אל"ף, אולי היה מקום לומר כדבריו, כי ישנו מישהו שכתב כך, ברם אין אל"ף בשום מקום.

הרב גיורא בעצמו מביא בהמשך, כי בכל הספרים, המלה 'האלוקי' מנוקדת בחירק. כל אלה אשר הדפיסו את השיר עד היום, לא כתבו זאת עם אל"ף. ולא עוד אלא שניקדוה לנכון בחירק, ולא בצירי.

בעל שפע חיים הודה וכתב, כי הם כ"כ משובשים במבטאם, עד כדי כך שכנראה הם פטורים מן התפילה בכלל.

כדאי להדפיס בחוברת 'שערי יצחק' את כל דבריו בשלימותם, אם כי צריך לתקן זאת. כיון שישנם שם דברים של טעם. הרב גיורא כהן, מבין טוב בשורש הדברים.

הרב גיורא כהן כתב לו עוד שם בזה"ל, מי אמר לך שזה מסורת אצלם לומר 'האלוהאי'? בשלמא יהודאי, חשמונאי, זה נקרא מסורת, כי זה מופיע בתרגום ובלשון חז"ל. אבל 'האלוהאי', 'צדיקאי', מאיפה הם המציאו את זה, וממי בכלל שמעת זאת? האם הוא מוסמך לומר חידוש כזה? קשה לי להאמין, שהוא התכוון למסורת וכו'.

אז על מה אתה מדבר 'מסורת' 'נסורת'. כנראה אין לך מושג מה זו 'מסורת', אתה חושב ש'מסורת' זה צעצוע לשון, שאפשר לדחוף אותו בכל מקום וכו'.

ועוד, נניח שזה מסורת ומנהג, ואי אפשר לשנות וכו' וכו'. מה זה קשור לתימנים ולספרדים, שרוקדים ושרים שם את השיר הזה? הרי כתבתי לך, שלא על האשכנזים תלונותיו של הרב רצאבי, כי אם על הספרדים ועל התימנים.

כפי שאמרתי מקודם, זאת איננה הנקודה. אני אומר, כי אפילו לדידהו, הדבר חירוף וגידוף.

*

והנה ידידנו הרב גיורא שליט"א ניאות לבקשתנו, השתדל, הזדרז, סגנן וערך את מכתבו מחדש, כדי שיהא ראוי לפרסמו ברבים, וזהו:

לק"י

שלום רב למעלת ותהילת אדונינו המוכתר באות מלכות הגאון מארי יצחק רצאבי שליט"א נזר אלהיו על ראשו, תרב גדולתו, יאריך ימים על ממלכתו, עד כי יבוא גואל, לעם בני ישראל, אמן.

הנני בזאת להציג בפני מעלת כת"ר שיח שפתיים ביני ובין חתני הי"ץ אודות מה יצא חוצץ נגד השרים במירון בהילולא דרשב"י את

הרב גיורא כהן עצמו חשב להגיד – ענה לו לדחות את טענותיו – כי בעצם הטענה היא לא על האשכנזים. הוא מתווכח שם עם אותו חכם, ואמר לו שהוא חושב, כי מה שאנחנו אמרנו שזהו חירוף וגידוף, זה לא מדובר לגבי האשכנזים. כביכול מבחינת האשכנזים, הדבר בסדר. הבעיני היא, כיון ששרים כך יחד אתם גם ספרדים ותימנים, ולשיטתנו זהו חירוף וגידוף. כך הוא רצה להגיד.

כך הוא כתב שם, שיטת החסידות, שלא מקפידים על לשון מבורר בתפילה, והעיקר רחמנא ליבא בעי, ויתכן שכלפיהם יש הנהגה שמיימית של סלחנות, כי הדקדוק אבד בארץ אשכנז מפי ההמון, והקב"ה שומע תפילת כל פה, בבחינת אנוס רחמנא פטריה. וזה כמו שהם אומרים 'אלהייני' בפתח במקום צירי, ולא מוחין בידם כשאומרים כן בנוסח התפילה 'אלוהי אברהם אלוהי יצחק ואלוהי יעקב' אפילו שזה נשמע אלהים שלי, וכאילו אומרים חלילה על אברהם אלהים שלי נע"י כף החיים סי' מ"ז אות ד"ז. כך שהבעיני הזאת, היא לאו דוקא בשיר במירון.

אלא כמו שאמרתי, שכיון שהם אנוסים, יש להם סלחנות בהנהגה השמיימית, ויש להניחם. אבל שכולם ישירו בהר מירון את השיר לכבוד התנא האלוהי, כמו מבטא אשכנזי, זאת כבר בעיני, כי זה סוחר גם את קהל הספרדים והתימנים שנמצאים באותו מעמד.

וזה עומק כוונת הגר"י רצאבי שליט"א, שהחרון אף במירון היה מצד הקהל הספרדי והתימני ששרו איתם כמו מבטאם, ורקדו עם זה. שכן כלפיהם, כיון שהם מקפידים על לשון מבורר, הקפידו בגללם מן השמים, בבחינת מאן דקפיד קפדינן בהדיה וכו'.

ברם האמת היא, שלא נתכוונתי לכך. אני מדגיש ואומר, כי גם לפי שיטתם, זהו חירוף וגידוף. לא רק לשיטתנו. הדבר אינו רק בגלל שזהו שיר משותף, ולחלק מן השרים זהו חירוף וגידוף.

הוא מביא גם את העניין שדיברנו בזמנו [שיעור מוצש"ק ואתחנן התשע"א], כי האדמו"ר מצאנז

השיר 'לכבוד התנא האלוקי רשב"י שצ"ל האלוקי בחירק כדי שלא ישמע חירוף כאומר חלילה שהתנא רשב"י אלוקים שלי וזוה יכול להיות אחת הסיבות שגרם לאסון מרון תשפא לא תקפ"ץ. ואשמח אם כת"ר יחוה דעתו הרחבה בענין ושכרו כפול מן השמים.

הנה חתני הי"ו רצה ליישב מנהגם עפ"י מה שראה באיזה ספר שזה לא חלילה אלוקי מגזרת אלקים אלא הכוונה היא לשם תואר של איש אלקים על משקל יהודאי שפירושו איש יהודי וכן חשמונאי שפירושו איש חשמון כך גם כאן אלוקאי הכוונה איש אלקים וכמו שאומרים 'המקובל האלוקי' 'חכמה אלוקית' כך גם בשיר הזה אומרים התנא האלוקי כאילו כתוב האלוקאי עכ"ד.

ואשיבהו דבר דהאמת לא נכחד דיש לחזק זאת ממה ששמעתי אותם אומרים בשיר ואמרתם כל אחי "רבי שמעון צדיקאי" דהכא נמי על כרחך פירושו איש צדיק, ובא זה ולימד על זה ש"התנא האלוקי" הכוונה "אלוקאי" שפירושו התנא איש אלקים. אולם בנדרן דידן נראה שכוונת כת"ר היתה דבשלמא לנו התימנים והספרדים הרי אומרים אֱלֹהֵי הַלִּי בקמץ והה"א בחירק והוא לשון ארמי הגזור מאלֶהָא וממילא בכל נטיותיו אומרים עם קמץ (אלֶהוּת, אֱלֶהוּתך, חכמה אֱלֶהִית) ובאופן זה אין בעיא לשיר את השיר ולומר "לכבוד התנא האֱלֶהִי רשב"י" כי בניקוד זה אין לו משמעות אחרת זולת איש אלהים. ובדרך זו גם אם נפרשו על משקל יהודאי חשמונאי, לו היו אומרים "לכבוד התנא האֱלֶהִי" שפיר דאמי, דגם זה משמעותו היא איש אלהים ולא זולת. אבל הבעיא היא אצל האשכנזים שהם אומרים 'אלוקי' בחולם, [וכן אלוקות, המקובל האלוקי וכו']. וא"כ כשאומרים בשיר "התנא האלוקי" זה נשמע גם אלהים שלי וכמו שהם אומרים "יהי רצון מלפניך ה' אֱלֹהֵינוּ", וא"כ אין הבדל במבטא בין מה שהם אומרים "התנא האלוקי" לבין מה שהם אומרים ביה"ר "אלוהי". וממילא גם אם כוונתם לומר 'האלוקאי' באל"ף לא מהני, כיון שבמבטא אין הבדל. וידוע הוא

בספרים שבתפילה בעינן לשון מבורר כלומר לשון דלא משתמע לתרי אפיין, והיינו משום דלא אזלינן בתר מחשבה אלא מה שיוצא מן הפה, וכן הדבר בשירים ופיוטים שגם הם תפילה. ובפרט שגם האשכנזים עצמם אומרים "המקובל האלוקי" בחירק, ולא שמעתי מהם אחד שאומר בפתח וא"כ מאי שנא רשב"י שעליו אומרים בפתח. וגם לענין ניקוד החולם בהרבה מספריהם מופיע 'האלקי' בלי וא"ו שזה יכול להיות שבכלל בעבר לא היו אומרים בחולם אלא בקמץ כמנהגינו.

והנה דברינו אלה לא הניחו את דעת השואל הנז' והניף ידו בשנית לטעון דאם הכל הולך אחר מוצא הפה ולא המחשבה קשיא דא"כ אמאי אין בעיה לספרדי לבטא קמץ של שם אדנות כמו פתח אפילו שזה נשמע לשון חול, כמו"כ מאי שנא דמותר לומר "שלום" בבית המרחץ כשמתכוון לשם אדם וכו', וכן כשאומר כל אלהים אחרים הרי מותר לומר בה"א כשמתכוון לחול, או עבודה זרה וכדו', אלא על כרחך אין בעיה כשהכוונה היא אחרת, ומינה לנדרן דידן דשרי לאשכנזים לומר "האלוקי" כשכוונתם היא על אלוקאי באל"ף, ואולי זו היא המסורת שלהם וממילא אין די במה שידוע בספרים שהזכרת לשנות מסורת כי יש עדות שגורסות כך ויש שגורסים אחרת, ועוד שלא כולם מסכימים שצריך ללמוד דיקדוק בימינו וכן לדקדק בתפילה ועיין בספרי חסידות ובדברי רבינו נחמן מברסלב זיע"א גם כן על עניין זה וכו' וכו' עכ"ד.

וזאת אשר השיבותיו לאמר דהנלע"ד דאיה"נ על האשכנזים עצמם לא עליהם תלונתינו, שהרי למיטב ידיעתי שיטת החסידות שלא מקפידים על לשון מבורר בתפילה והעיקר רחמנא ליבא בעי ויתכן שכלפיהם יש הנהגה שמיימית של סלחנות כי הדקדוק אבד בארץ אשכנז מפי ההמון והקב"ה שומע תפילת כל פה בבחינת אנוס רחמנא פטריה ועליהם ועל כיו"ב אמרו 'ודגלו עלי אהבה' קרי ולגלוגו וכו'. וזה כמו שהם אומרים 'אלהייני' בפתח במקום צירי ולא מוחין בידם כשאומרים כן בנוסח התפילה

האיי גוונא ליכא למימר דשם חול הוא ומה כבר תעזור הכוונה. יוצא אפוא שלומר "אלקי" בפתח על רשב"י זה כמו לומר "אלקים אחרים בקו"ף" דוק והבן. משא"כ "אלהים" דליכא חירוף לא משנים בקריאה בשביל להבדיל בין קדש לחול וסמכין על הכוונה וכן הדבר לענין 'שלוש' שמותר לאמרו בבית המרחץ כשהכוונה לשם אדם דהתם נמי אינו משום חירוף אלא משום כבוד לשם קדוש ובכה"ג נמי סמכין על הכוונה. ובפרט שגם בזה לא יצאנו מידי מחלוקת והרבה אחרונים מחמירים לא לסמוך על הכוונה ועל פיהם הכריע המ"ב (סי' פד סק"ו) דיר"ש יש לו להחמיר.

ומה שטען ש"האלקי" זו מסורת אצל האשכנזים ואין לשנות – מאן יימר לן שזו מסורת לומר "האלוהאי". בשלמא יהודאי חשמונאי זה נקרא מסורת כי זה מופיע בתרגום ובלשון חז"ל אבל 'האלוהאי' 'צדיקאי' היכן נשמע כזאת. ומי שיבדוק במאגר הממוחשב את השיר הזה יראה שבכל המקומות שמופיע הוא בניקוד 'האלקי' בחירק. ולא שמעתי עד עתה משום אשכנזי ש"האלוקי" הוא כמו יהודאי ושזה מסורת איש מפי איש. ולפי זה מעתה נאמר גם על אומיין אלוהייני, פסיל תכלת (רח"ל) שזה מסורת אצלם, הרי כולם יודעים שאצל האשכנזים אין בכלל מסורת בענין ניקוד ומבטא כפי שהם מעידים על עצמם והכל השתבש אצלם. הנה לנו האדמו"ר מצאנז בעל שפת חיים ודברי יציב זצ"ל שהודה והתוודה בפה מלא שהמבטא שלהם משובש עד כדי כך שהוא אומר אולי הם פטורים מן התפילה כיון שאינם יכולים לקרוא נכון והתפילה שלהם היא חירוף וגידוף בגלל השבושים. לפיכך פשוט וברור שאין כאן מסורת. וגם אליבא דההסבר שהוא על משקל יהודאי חשמונאי הרי ישנם דוגמאות רבות המובאות בפוסקים שהורו לשנות מן הדקדוק היכא שנמצא בו חשש חירוף וא"כ אולי גם פה צריכים הם לשנות לחירק שלא יהיה חשש חירוף. ועוד, נניח שזו מסורת וא"א לשנות וכו' וכו' – מה זה קשור לתימנים ולספרדים

"אלוהי אברהם אלוהי יצחק ואלהי יעקב אפי' שזה נשמע אלהים שלי וכאילו אומרים חלילה על אברהם אלהים שלי (ע"י כף החיים סי' מו אות ד), כך שהבעיא הזאת היא לאו דוקא בשיר במירון. אלא כמו שאמרתי שכיון שהם אנוסים יש להם סלחנות בהנהגה השמיימית ויש להניחם. אבל כשכולם ישירו בהר מירון את השיר "התנא האלוקי" כמו מבטא אשכנזי – זה כבר בעיני, כי זה סוחר גם את קהל הספרדים והתימנים שנמצאים באותו מעמד. ואפשר דזו היא עומק כוונת כת"ר שהחרון אף במירון היה מצד קהל הספרדי והתימני ששרו איתם כמו מבטאם ורקדו עם זה שכן כלפיהם כיון שהם מקפידים על לשון מבורר הקפידו בגללם מן השמים בבחינת מאן דקפיד קפדינן בהדיה. וכיון שניתן רשות למשחית אינו מבחין בין מאן דקפיד למאן דלא קפיד ולכן בכל 45 הנספים יש את כל העדות, ולכן טוען כת"ר שלכל הפחות בקהל מעורב – על הזמר מוטל לומר "האלקי" בחירק לחרוק שני השטן ולא בפתח שלא יפתח עלינו את פיו. ואם יטענו שזה מקלקל את החרוז עם "יוחאי" הא לדידהו נמי הניקוד הוא יוחאי בקמץ וכיצד יתחרז עם אלקי בפתח. ועוד, הרי לפי טענת השואל אפשר לומר האלקי בתרי קמצין כדי להחיל עליו משמעות של אלהאי על משקל יהודאי.

ובאשר לטענה אמאי אין בעיה לספרדי לבטא הקמץ של שם אדנות כמו פתח אפילו שזה נשמע לשון חול – התשובה היא דאיה"נ הבעיה אכן קיימת אצל הספרדים מהדור החדש ילידי הארץ ומשום מה לא מובן למה הם מעלימים עיניהם ומכבידים אונם משמוע צווחת רבינו בחיי (ריש פ' וירא) שהם מחרפים כלפי מעלה עי"ש ואכמ"ל, וידוע שהספרדים בעבר חששו לרבינו בחיי והיו מבדילים קלות בשם אדנות בין פתח לקמץ.

ומה שטען שמותר לומר אלהים בה"א כשהכוונה על לשון חול – שאני הכא דלשון חירוף לומר "אלהי" על ב"ו וחיישינן טפי, ובפרט שהם הרי אומרים "האלוקי" בקו"ף כמנהגם להבדיל על ידה בין קדש לחול דבכי

שרוקדים איתם ושרים שם את השיר הזה, הרי לעיל צדדנו לומר שלא על האשכנזים תלונתנו כי אם על הספרדים והתימנים, וכי בגלל שכך המסורת שלהם לנו התימנים והספרדים מותר לשנות את המסורת שלנו בו בזמן שלדידן זה חירוף וגדוף לומר שרשב"י הוא אלהים ח"ו.

ומה שטען שלא כולם מסכימים שצריך ללמוד דיקדוק בימינו וכן לדקדק בתפילה וכדברי רבי נחמן מברסלב וכו' – לא מובן, וכי בגלל שרבי נחמן מברסלב אמר שלא צריך ללמוד דקדוק לא צריך לשמור על מסורת אבותינו ויכולים לשיר בחר מירון שרשב"י הוא אלהים ועוד לרקוד עם זה רח"ל. לא יתכן שרבינו נחמן זיע"א אמר שגם מי שכבר יודע דקדוק ורגיל על לשונו יהיה מותר לו לשנות הרגלו ולשבש את מילות התפילה בקום ועשה. ובוזה שייחס לרבינו נחמן שאין צריך לדקדק בתפילה נלכד בלשונו, שהרי יסוד טענתו היתה על משקל יהודאי וחשמונאי שזה ענין דקדוק והא רבי נחמן אמר שאין לדקדק וכ"ש דקדוק זה שהוא משתמע גם על לשון חירוף.

ע"ה גיורא כהן סי"ט.

יישר חיליה לאורייתא, כן ירבה וכן יפרוץ, להגדיל תורה ולהאדירה. וכבר היבענו דעתנו הענייה לעיל לגופו של עניין.

*

ידידנו הרב נתנאל קרני נר"ו אמר לי דבר מפליא, אשר פורסם ברבים באחד מקוי הטלפון. לדבריו בדקו ומצאו כי באסון מירון, לפני שמתו אותם ארבעים וחמשה, תנצב"ה, שרו את השיר הזה ארבעים וחמש פעמים. הפלא ופלא. מי יודע, את עומק הדין בשמים.

זאת חוץ ממה שכבר אמרנו בזמנו ושיעור מוצש"ק נשא התשפ"א, כי המלה 'אלהי', היא בגימטריא מ"ה ועוד אחד. 'האחד'. הקדוש ברוך הוא. ה' אחד ושמו אחד.

פינו נא זאת הדבר לכל הפחות בבחינת סימנא מלתא, כדאי בהוריות ובערכין.

אומרים בשם אחד הצדיקים, כי לכל אחד מישראל קוראים בשם 'יהודי', מלשון האות

יו"ד. לגבי כל האותיות, אם משנים אותם קצת, צורתם איננה משתנית בקלות. כגון באות א', אם מוסיפים לה בליטה יותר, וכן האות ב', אם מאריכים ימינה או שמאלה, צורת האות נשארת. וכן אם מפחיתים ומקצרים. ברם לגבי האות י', כל מה שתשנה, הדבר יפסול אותה. למשל, אם תאריך את הרגל, היא תהיה אות ו'. ואם תעשה קו למעלה בצד השמאלי, היא תיראה ל'. ואם תוסיף בצד ימין, היא תהיה ז'. ואם תגרע, נניח תמחק את המושב, זה לא י', אלא מקף.

אותו הדבר לגבי יהודי. כל שינוי הכי קטן, הוא פוסל אותו. הן להוסיף והן לגרוע. היהודי הוא מושלם, כמו האות יו"ד, אי אפשר שיזוז, לא ימינה ולא שמאלה. כי כל שינוי פוגם באות יו"ד, משא"כ בשאר האותיות. זהו דבר נפלא. העיקר הוא, שצריך לפרסם את העניין הזה, שאסור לומר התנא האלקי בפתח, ביתר שאת ויתר עז, כפי שפירסמו זאת במודעה. וברוך ה', אני רואה סימן טוב, כי כבר התחילו לתקן את הדבר הזה. ככל שהדבר יתפרסם יותר, נזכה להסיר חרון אף ה' מישראל. וכפי שאמרנו, גם מי שאינו מתכוין, זה לא יועיל, כי אין עצה ואין תבונה לנגד ה'.

השלמה [לשיעור מוצש"ק אחו"ק] בעניין המאמר אין בן דוד בא אלא בדור שכולו זכאי או שכולו חייב, ביאור דברי הרד"ק בעניין זה, פירוש דבריו במלים 'סימני גאולה' שיהיו לפני ביאת המשיח, והאם כוונת דבריו כגון ליסוף הגלות שבהקמת המדינה.

דבר נוסף שדיברנו, הבאנו בס"ד [בשיעור מוצש"ק אחרי מות וקדושים] בשם השפע חיים, כי לפני ביאת המשיח, בעת גמר הבירור, יבוא דור שלא יהיו עוד אנשים בינוניים וממוצעים, אלא יהיו רק שני דרכים. או צדיקים גמורים, או רשעים גמורים. והתפללנו על כך.

לאחר השיעור אמרו לי, כי שמעו שמסבירים את המאמר הזה, שיהיה דור שכולו זכאי או שכולו חייב, כי אין הכוונה לגבי כללות הדור, אלא שהצדיקים יהיו שלמים בצדקותם, והרשעים יהיו שלמים ברשעותם. זהו כפי שהוא אמר.

גם בספר דרך משה [בהקדמה, עמ' ס"ג], הביא את הפירוש דלעיל, בשם כתבי האר"י. הוא מרחיב בכך, ומסביר זאת יותר. הרי מקור המאמר הזה, הוא בגמרא סנהדרין [דף צח ע"א], אמר רבי יוחנן, אין בן דוד בא, אלא בדור שכולו זכאי או כולו חייב.

זכאי, פירושו צדיק, וחייב, פירושו רשע. תרגום המלה צדיק, הוא 'זכאה', דהיינו זכאי. ותרגום המלה רשע, הוא 'חייבא'. זהו פשט המלים.

אולם הוא כותב בזה"ל, איתא בכתבי האר"י, היאך אפשר שיהיה כולו זכאי? והלא אין צדיק בארץ וכו'? איך יכול להיות, דור שכולו זכאי? הרי שלמה המלך ע"ה אומר [קהלת ז', כ"ז], אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא.

'כולו חייב' גם כן אי אפשר – הדבר אינו יכול להיות – דכתיב [שיר השירים ד', ג'] כפלה הרמון רקתה. אפילו ריקנים שבך, מלאים מצוות כרימון [ברכות דף נ"ז ע"א]. אפילו הפושעים הרשעים שבעם ישראל, מלאים מצוות כרימון. א"כ איך יכול להיות, דור שכולו חייב?

ולתרץ זאת, הוא אומר שם פירוש חריף ומעניין.

כידוע, לכל אדם ישנו חלק בגן עדן, וחלק בגיהנם. אם האדם מוכיח את חברו, וחבירו אינו מקבל את התוכחה, הוא מוכיח אותו וחבירו לא מקבל, ויש אפילו שצוחק עליו ולועג לו, אזי המוכיח נוטל חלקו וחלק חברו בגן עדן. וחבירו אשר לא קיבל את התוכחה, נוטל חלקו וחלק חברו בגיהנם. א"כ זהו 'דור שכולו חייב', או 'דור שכולו זכאי'. כי כל העבירות של צדיקים, הלכו אל הרשעים. וכל המצוות של רשעים, הלכו אל הצדיקים. כולם מושלמים ומלאים.

גם בספר הנהגת צדיקים [דף תנ"ז אות ז'], להר"ר מרדכי הומינר, הביא זאת וכתב בזה"ל, אני חושב, שכעת נתקיים מה שאומרים בשם האר"י ז"ל, על מה שאמרו חז"ל אין בן דוד בא אלא בדור שכולו זכאי או בדור שכולו חייב, ופירש הוא ז"ל שזה לא קאי על כל הדור, אלא על כל יחיד ויחיד שימצא בדור הזה. כי בדור הזה, לא יהיו אנשים הפוסחים על שתי

אבן זאת אמת, בדקתי ומצאתי כי ישנו פירוש כזה, מביאים אותו בשם האר"י ז"ל. אבל זו דעה יחידאה. מי שיראה למשל בתלמוד בבלי מתיבתא, ב'ילקוט ביאורים' על הגמ' הזאת שהיא בסנהדרין דף צ"ח ע"א, הביאו הרבה פירושים על כך. רוב הפירושים, אינם כפי הפירוש דלעיל. רוב המפרשים מסבירים כפשוטו, 'דור שכולו זכאי' – הכוונה כללות הדור. 'או שכולו חייב', כללות הדור. ברם, ככה האר"י אומר. יותר נכון, כך הביאו בשם האר"י בכתבי האר"י שלפנינו, הדבר כנראה לא נמצא, אבל ישנם שכתבו כן בשמו, כגון הנודע ביהודה [אהבת ציון, דרוש שני, ד"ה ולדברינו] הביא בזה"ל, וזה כוונת רבינו ז"ל, אין בן דוד בא עד שיהיה דור שכולו זכאי או שכולו חייב. והדבר אתמהא. תינח כולו זכאי, אבל כולי חייב, איך יבוא בן דוד?

וכבר דרשתי בשם הרב האר"י, שהכוונה שכל מי שיהיה בדור ההוא, יהיה או כולו זכאי או כולו חייב, לבלתי היות שם ערוב, ויתפרדו כל פועלי און. כי זה חטא אדם הראשון, שנפלו ניצוצי קדושה בקליפה. ובדור שבן דוד בא, יהיה גמר הבירור. כך הוא אומר.

קשה לנו להבין זאת במציאות, ורואים כי דנים בספרים כיצד להסביר זאת.

גם בספר דמשק אליעזר [הובא שם בילקוט ביאורים מתיבתא] הביא זאת – אולם לא בשם האר"י, אלא בשם ספר אמרות טהורות, שכנראה הכוונה לבעל אשל אברהם מבוטשאטש – בזה"ל, אין הכוונה שיבוא בדור שכולו חייב ממש, אלא שבדור ההוא לא יהיה תערובת טוב ורע, כי אם הטוב מבורר תכלית הטוב בלא סיגים. וכן הרע מבורר, תכלית הרע, בלא שמץ תערובת טוב.

וזהו שאמר הכתוב [תהלים מ"ג, ג'] שֶׁלַח אֹרֶךְ וְאַמְתָּךְ. פירוש, האור באמת, בלא שום תערובת. כי אז כשיהיה הבירור, הִמָּה יִנְחֹנֵנִי, יְבִיאֵנִי אֶל הַר קֹדֶשׁ וְאֶל מִשְׁכְּנֹתֶיךָ וגו'. נזכה לגאולה שלימה.

'אורך ואמתך' היינו, אורך האמיתי, ללא תערובת ופסולת.

הסעיפים, או צבועים. אלא יתקיים הפסוק וצרפתי אתכם [לא מצאתי, אלא [זכריה י"ג, ט'] וצרפתים בצרף את הכסף. העורך] – כמו שמצרפים סיגים – היינו מי שיהיה זכאי, יהיה כולו זכאי. כך הוא אומר, לגבי דורו שלו. בעוה"ר, כיום עדיין לא ראינו זאת.

אבל הוא בזמנו אמר, כי אנו רואים, מי שלומד תורה כעת הוא לומד תורה לשמה, כיון שנתרשלו התמיכות. כבר לא סומכים. אנשים לומדים, בלי תשלום. א"כ יוצא שהם לומדים תורה לשם שמים. וגם נתקיים הפסוק [ישעיהו נ"ט, ט"ז], וסר מרע משתולל. לכן היתה לו ההרגשה הזאת, כי בעצם הוא כבר ימות המשיח.

אם האר"י ז"ל אמר זאת, או איזה גדול אחר, הדבר יכול להיות, אלו דברים נשגבים ונסתרים. ברם בדרך כלל, רוב המפרשים מדברים 'דברים כפישוטן'. וכך נראה לכאורה, מזה שהגמרא מביאה על כך פסוקים. הדבר נדחה מן פסוקים.

וז"ל הגמרא שם, 'בדור שכולו זכאי, דכתיב [ישעיהו ס', כ"א] ועמך כלם צדיקים, לעולם יירשו ארץ. 'בדור שכולו חייב, דכתיב [ישעיהו נ"ט, ט"ז] וירא כי אין איש וישתומם כי אין מפגיע.

משמע שכל הדור אז יהיו צדיקים. וכן ז"ר א"כ אין איש היינו, שאין צדיקים. כך הוא גם התרגום [שם], וגלי קדמוהי, דלית גבר דליה עובדין טבין. וידיע קדמוהי, ולית אנש דיקום וכו'. הדבר הוא או ככה, או ככה.

שמה הם קצת יצטרכו לדחוק את הפירוש, ולומר כי הכוונה במלים 'ועמך' – כולם צדיקים' היא, שצידקות הצדיקים היא מושלמת. אבל זה אינו הפשט.

*

גם הרד"ק, איננו מפרש כך בודאי. הוא מביא לגבי הפסוק [שם] וירא כי אין איש וגו', בזה"ל, הנה מצאנו בתורה [דברים ד', לז] ושבתי עד י"י אלהיך ושמעת בקלו, ואמר [דברים ל', גז] ושב י"י אלהיך את שבותך ורחמך, וכן אמר [דברים ד', כ"ט] ובקשתם משם את י"י אלהיך ומצאת, כי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך. הנה ע"י

התשובה, יהיה קבוצ גליות. הוא מביא פסוקים, אשר משמע מהם כי תהיה תשובה.

וישעיה אמר [ישעיהו נ"ט, ט"ז] וירא כי אין איש וגו' ותושע לו זרעו וגו', וכן אמר [ישעיהו ס"ג, ה'] אביט ואין עזר, וכן אמר [ישעיהו נ"ז, י"ח] דרכיו ראייתי וגו'. כמו שפירשנו למעלה. ואמר יחזקאל [יחזקאל ל"ז, כ"ב] לא למענכם אני עשה בית ישראל וגו', ואמר [יחזקאל כ', ל"ד] והוצאתי אתכם מן העמים וגו', ואומר [יחזקאל כ', ל"ח] וברותי מכם המדרים והפושעים בי, מארץ מגוריהם אוציא אותם, ואל אדמת ישראל לא יבוא. וגם בתורה אמר [ויקרא כ"ו, מ"ה] וזכרתי להם ברית ראשנים וגו'. נראה, כי בחדש האל ובזכות האבות יצאו, לא בזכותם. דהיינו, אפילו בלי תשובה.

ישנם פסוקים שכתוב ככה, וישנם פסוקים שכתוב בהם אחרת.

וגם בדברי רז"ל, ראינו שהיו נבוכים בזה, אם יצאו על ידי תשובה אם לאו. לחז"ל היתה מבוכה, לגבי הדבר הזה. האם כשייצאו ישראל מן הגלות, ביאת המשיח תבוא על ידי שעם ישראל יחזרו בתשובה, או גם בלעדי זה.

הרד"ק בהמשך מביא את המאמר שהבאנו לעיל, אמר ר' יוחנן, אין בן דוד בא, אלא או בדור שכולו זכאי או בדור שכולו חייב, בדור שכלו חייב דכתיב 'זירא כי אין איש, וישתומם כי אין מפגיע', ויהדר ויתושע לו זרעו. בדור שכלו זכאי, דכתיב [ישעיהו ס', כא] ועמך כלם צדיקים לעולם יירשו ארץ וכו'.

ועוד בדבריהם, רבי אליעזר אומר, אם ישראל עושין תשובה, מיד נגאלין, שנאמר שובו בנים שובבים. אמר לו רבי יהושע, והלא כבר נאמר, חנם נמכרתם ולא בכסף תגאלו. אלא בתשובה ומעשים טובים.

בטעות הדפוסו כך, והדבר משבש את הקוראים. לא מבינים. צריך לומר, 'ולא' בתשובה ומעשים טובים. אחרת, לא מובן מהי המחלוקת? במקום המלה 'אלא', צ"ל 'ולא'. הדבר ברור, לפי העניין.

ישנה מחלוקת בכך, בין רבי אליעזר לבין רבי יהושע. דהיינו, לפי רבי אליעזר, לא תהיה

הם יצאו עצמם ביחד מן הגלות, דהיינו יבואו לארץ ישראל – וְיָכְלוּ בדרך, שלא יבאו לארץ ישראל.

מובן שהרד"ק לא העלה על דעתו מה שאנחנו רואים בזמנינו שהרבה יהודים יצאו כבר מן הגלות, והתיישבו בארץ ישראל, הגם שעדיין לא הגיעה הגאולה.

ובאמרו וירא כי אין איש, רוצה לומר על כלל ישראל, שלא ישובו בתשובה שלמה, ולא יפגעו לאל – דהיינו לא יתפללו – בלב נכון, עד שיראו סימני הגאולה.

ואיש' אומר על כלל ישראל, כמו [שופטים כ"א, א'] וְאִישׁ יִשְׂרָאֵל נִשְׁבַּע בַּמִּצֵּפָה, שהיו שם כל ישראל. כוונת המלים 'ואין איש', זה לא שלא יהיה אף אחד, אלא כלל ישראל נקראים 'איש'.

כי לא יתכן, שלא יהיה איש ואנשים בישראל צדיקים וטובים, שיהיו ראויים לגאולה, אבל לא לגאול כל ישראל בזכותם.

ועוד הוא מוסיף ואומר, וכן מה שאמרו רבותינו ז"ל, דור שכלו חייב, ר"ל רובו. הרי תמיד הכלל הוא, רובו ככולו.

כי לא היה מעולם בישראל, דור שכולו חייב, שלא היו בהם אנשים צדיקים וטובים. הרד"ק מסביר, כי אין דבר כזה. לא ראינו בעם ישראל, דור שכולם רשעים. על כרחנו הפירוש הוא, 'רוב'. הרוב רשעים, ויש מיעוט צדיקים. וגם החייבים, לא אמר שיהיו חייבים כִּלְיָה חס ושלום, אלא שאין ראוי לגאולה.

אין פירושו כי ח"ו יהיו רשעים וחטאים כאלה, אשר ח"ו אינם זכאים לחיות. רק שהם בדרגה כזאת, שהגאולה אינה מגיעה להם, אבל הם פחות או יותר בסדר. כך שיטת הרד"ק.

אינני כ"כ מבין, למה הרד"ק אומר שחז"ל היו נבוכים בזה, או שהיו מסופקים בזה? אינני רואה, כי הם היו נבוכים. לכאורה. ישנם רק חילוקי דעות בעניין. רבי יוחנן אומר, שיהיה או ככה או ככה. הוא לא 'נבוך'. וכן לגבי רבי אליעזר ורבי יהושע, ישנה מחלוקת ביניהם. רבי אליעזר אומר, רק אם יחזרו בתשובה. אם לאו, לא תהיה גאולה. ורבי יהושע אומר,

גאולה, אם לא יחזרו בתשובה. ואילו רבי יהושע אומר, לא. גם בלי תשובה.

בדרך כלל, כך היא 'סוגיין דעלמא', כדעת רבי יהושע. כך נוקטים רוב גדולי ישראל, שישנו זמן וקץ ידוע לגאולה. דהיינו, הקב"ה קבע זאת כבר, רק שזהו דבר אשר אי אפשר לגלותו בגלוי. אולי צדיקים יחידים, ידעו את הזמן המוגבל. בכל אופן, בשום מקום הדבר אינו מפורש. אימתי הוא הזמן הזה. ישנו זמן קבוע, שהקב"ה קבע מתי צריכה להיות הגאולה. אם ישראל יחזרו בתשובה לפני כן, הם ייגאלו. ואם לאו, רק כאשר יגיע אותו הקץ. וזה כדעת רבי יהושע. עוד מעט נראה זאת, בעזרתו יתב'.

אומר הרד"ק כך, הנה אנו רואים, כי מסופקים היו אם יהיה קיבוץ גליות על ידי תשובה, או לאו. וזה מפני מחלוקת הפסוקים.

והוא מוסיף ואומר, כי אפשר לתרץ את הפסוקים. לרד"ק ישנו רעיון, פירוש מעצמו, כיצד לתרץ זאת. הוא אומר, כי אם וכאשר יהיו 'סימני גאולה', אזי למרות שרוב עם ישראל הם רשעים, כאשר הם יראו את סימני הגאולה, הם יתעודדו ויחזרו בתשובה. אך ישנם כאלה, שהדבר לא יעזור להם. הגם שיהיו סימני גאולה, הם עדיין לא יחזרו בתשובה.

אסבֵּן, זהו התירוץ לגבי הפסוקים הנראים סותרים כדלעיל. כי הקב"ה ברוב רחמיו התחיל לעשות סימנים של גאולה, לעשות דברים אשר מאותתים על הגאולה, ואעפ"כ זירא כי אין איש', הם עדיין אינם זכאים, א"כ מה עושים? על כן הקב"ה עושה סימני גאולה, וכעת יהיה הבירור. רוב עם ישראל, יחזרו בתשובה. אולם ישנם כאלה, אשר יתעקשו. למרות שהם רואים סימני גאולה, בכל זאת הם עדיין אינם מאמינים, וממשיכים בחטאים שלהם, והם אלו אשר ילכו לאבדון.

וז"ל הרד"ק שם, ואפשר לתרץ הפסוקים.

כי רוב ישראל ישובו בתשובה, אחר שיראו סימני הגאולה. ועל זה נאמר, וירא כי אין איש, כי לא ישובו בתשובה עד שיראו תחילת הישועה. ועדין יהיו בהם פושעים ומורדים, ויצאו מהגלות בכלל רוב ישראל השבים בתשובה –

שתהיה גאולה גם בלי תשובה. היכן ישנו כאן 'ספק'? אין פה ספק. ישנה מחלוקת.

רק מה, אולי נאמר כי הרד"ק מתכוין, כי אנחנו רואים מחלוקת בזה בין החכמים בגמרא, נמצא כביכול שאין לנו מסקנא ברורה. דהיינו, אמנם לתנאים עצמם, הדבר היה ברור. כל אחד לשיטתו. אולם בסך הכל יוצא, שאנחנו יוצאים מן הסוגיא ללא מסקנא ברורה.

ברם, עדיין הדבר אינו כ"כ פשוט. לכאורה גם דבר זה הוא פלא. כי מובא שם בגמרא, שרבי אליעזר ורבי יהושע התווכחו לגבי עניין זה, מובא שם שקלא וטריא, ובסוף הויכוח רבי יהושע מביא פסוק [דניאל י"ב, ז'] וַיִּשְׁבַּע פְּחִי הָעוֹלָם, פִּי לְמוֹעֵד מוֹעֲדִים וְחָצִי. וכתוב על זה שם בגמרא, שתק רבי אליעזר.

אסבֹּן, זאת המסקנא בסוגיא, כי רבי אליעזר שתק, דהיינו הודה. שתיקה כהודאה דמיא.

כך אומרים התוספות במסכת בבא בתרא [דף ס"ב], כי ברוב המקומות שכתוב שישנו מישוהו אשר 'שתק', אין פירושו שהוא שתק מפני שלא רצה לענות, כביכול תבין לבד, אלא פירושו שהוא מודה. אין לו תשובה. בדרך כלל, כך היא ההבנה. ברוב המקומות, הדבר כך.

ישנן גם גירסאות בראשונים, אשר גורסים בענייננו במפורש, 'מיד' שתק רבי אליעזר. 'מיד'. הוא שמע את ההוכחה הזאת, ולכן מיד שתק.

גם היד רמ"ה כותב במפורש כך, שתק רבי אליעזר, וקיבלה. דהיינו, הוא קיבל זאת. והרמב"ן [בספר הגאולה, דף רע"ז] אומר, רבי יהושע נצחו לרבי אליעזר. הוא ניצח אותו. הביא לו ראיה ניצחת. מן הכתוב שאמר בחי העולם יעו"ש. ישנן עוד הרבה ראיות לזה, וכך היא סוגיין דעלמא, כמו שהקדמנו בס"ד, כי העיקר הוא כדעת רבי יהושע, שישנו קץ קבוע. [ואולי שייך לכאן מה שכתב מהר"ש מנצורה בספר הפדות והישועה מדף מ"ט יעו"ש, ובהערותי שם הערה כ"ה. איתמר].

אבל יכול להיות, שהרד"ק לא מסכים לכך. כי נכון שרבי אליעזר שתק, לאחר שרבי יהושע הוכיח לו, אבל רואים כי לפני כן הגמרא הביא

את רב ושמואל, אשר נחלקו באתה המחלוקת. והרי רב ושמואל, היו כמה דורות אחרי כן. ובכל זאת, רב אומר כדעת רבי אליעזר. א"כ רואים – אם רב מחזיק כדעת רבי אליעזר – שמע מינה כי עדיין רבי אליעזר לא נדחה.

יכול להיות שזאת איננה כי ראיה, כי שמא רב לא ידע מה יצא מכל הויכוח. הוא בעצמו, אמר כדעת רבי אליעזר, אבל לא שהוא ידע ואמר כך בגלל רבי אליעזר. רב אחז כמותו, אבל יכול להיות שאם היה שומע את ההוכחה הזאת, גם הוא היה חוזר בו.

בכל אופן, אולי הרד"ק ככה הביין, כדלעיל. ושערי תירוצים, לא ננעלו.

*

לכאורה צריך להבין, מהי הטענה שכתב הרד"ק ש'לא היה מעולם בישראל דור שכולו חייב' בסדר, לא היה, אבל בימות המשיח כן יהיה. אז שאני. זה דור מיוחד.

נראה שצריך לומר, כדלקמן. הרי בכל יום, צריכים להאמין שהמשיח יבוא. אִם יִתְמַהֵמָה, חֲכָה לוֹ [חבוקק ב', ג']. הרמב"ם כותב בהלכות מלכים [פרק י"א הל"א], כי מי שאינו מצפה לביאת המשיח – לא רק מי שאינו מאמין, אלא מי שאינו מצפה – הוא כופר בתורה. הרמב"ם לא מגדיר למצוה זו זמן קבוע, אבל עכ"פ בספר הזוהר הקדוש [בהקדמה, דף ד'] כתוב, שצריך לצפות 'בכל יום'. לכן אומרים בתפילה כל יום ויום [בסוף פסקת רפאני וכו'], לישועתך קויתי יי". כמו שעמד על כך מהרי"ן זיע"א בעץ חיים במהדורא בתרא [עייין בהרחבה בשיעור מוצש"ק תרומה התשע"ח, ומוצש"ק מסעי התשפ"א, ועוד מקומות]. וכן הלאה. כל הזמן, מצפים לישועת ה'.

אסבֹּן, אם האדם רואה סימני גאולה בדורו, וכי כעת הוא לא יאמין? על כרחנו, שהולכים לפי הרוב.

מה נגיד, לגבי זמנינו? מה הדור שלנו? האם אנחנו 'דור שכולו חייב', או 'דור שכולו זכאי'? ראיתי, כי בכל העולם ישנם ארבע עשרה מליון יהודים, פִּי אֶתֶם הַמְעֻט מִכָּל הָעַמִּים [דברים ז', ז']. ומתוכם ישנו מליון אחד של שומרי תורה

כפי תורה שבכתב ושבעל פה, ויכוף בה כל ישראל לילך בה ולחזק בדקה, וילחם מלחמות ה', הרי זה בחזקת שהוא משיח. ישנו מצב, שהוא רק 'בחזקת' משיח. דהיינו, הדבר עדיין אינו בטוח.

אם עשה והצלית, ונצח כל האומות שסביביו, ובנה מקדש במקומו וקבץ נדחי ישראל, הרי זה משיח בוודאי.

בשלב הראשון, הוא לא 'משיח בודאי', אלא 'בחזקת שהוא משיח'. דהיינו, ישנו מקום גדול להאמין, אבל מי שאינו מאמין בו לא נורא.

מהרי"ץ אומר [בעץ חיים ח"א דף כ"ט ע"ב], כי לכן אנחנו אומרים בקדיש, ויקרב משיחיה ויפרוק עמיה. כי אם יהיה רק 'זיקרב משיחיה', מבלי לפרוק – לפדות – את עמו, אזי לא בטוח שזהו המשיח. הרי הרבה 'משיחים', קמו במשך הדורות, אמרו שהם משיחים, אולם הם לא הצליחו לפדות את עם ישראל. אלה בודאי אינם משיחים.

לענייננו, לכאורה איננו בטוחים ממש שהם 'סימני גאולה'. אבל בהחלט יכול להיות, נראה כי קשה להכחיש ולומר שאלה אינם סימני גאולה, שאנחנו לא 'בדרך'. כי בודאי שבדורנו היו וישנם דברים אשר לא היו בכל הדורות. יהי רצון, שהקב"ה יזכנו ויגאלנו בקרוב. וע"ע לקמן ד"ה אולי.

השלמה לגבי מ"ש השפע חיים, כי הרמ"ק כתב יש' בקיצור, במקום תיבת ישראל.

ברצוני להשלים בעזרתו יתב' עניין נוסף – כיון שדיברנו על בעל שפע חיים – הבאנו מה שהוא כותב על כך שהרמ"ק כתב ישראל בראשי תיבות, יש'.

בשלחן ערוך המקוצר בהלכות יחוד [סימן ר"ג, בעיני יצחק אות ח'] הבאתי בס"ד בזה"ל, במדרש שכל טוב על פסוק היא מוצאת והיא שלחה אל חמיה וגו' [בראשית ל"ח, כ"ה] איתא, באותה שעה גזרו בית-דינו של ישישם שלא תתייחד אשה עם מי שאינו ירא שמים וכו', ותמה על זה בתו"ש שם אות ק"ה, הרי פשוט דייחוד אסור אפילו עם כשר שבכשרים. וכי אדם ירא שמים, מותר להתייחד? אפילו צדיק הכי גדול, אסור

ומצוות. נו, זהו 'דור שכולו חייב'. לפי הרד"ק, הדבר מתאים, זהו דור שרובו חייב. אם כן, אנחנו ראויים לגאולה. לפי דבריו. וכן יהי רצון בקרוב, אמן.

לא פורש על איזה רוב מדובר בענייננו. האם רוב הניכר, או אפילו מעט יותר מחצי. והנסתרות ליי"א אלהינו.

*

מה הפירוש, 'סימני גאולה'? הרד"ק כתב, כי יראו סימני גאולה, ואז יחזרו רוב ישראל בתשובה. מה הם 'סימני גאולה'?

נניח, כאשר קמה מדינת ישראל בשנת התש"ח, האם זה נחשב 'סימני גאולה'? או כשכבשו את ירושלים ואת הכותל המערבי, בשנת התשכ"ז, אולי זה 'סימני גאולה'? שמא אלו סימנים. הרי בכל הדורות, לא היו דברים כאלה. ממתני עם ישראל חזר לארץ ישראל, והקימו מדינה, כבשו את ירושלים ואת הכותל המערבי? אולי בכך זה מתחיל?

על כך אמרנו, כי הדבר יכול להיות. האמת היא, שאיננו יודעים. הרי לצערינו, הציבור הפשרני, אוחז – או אחז – ומפרסם, כי זאת 'אתחלתא דגאולה'. לכן בנוסח שייסדה הרבנות הראשית מטעמם, יסדו לומר במי שברך מדינת ישראל, ראשית צמיחת גאולתנו. ואילו הציבור התורני החרדי, לא מסכים למושג הזה, אתחלתא דגאולה. כי בעוה"ר, המדינה גרמה לרבים קלקולים, הרסה וכו', ולצערינו הרבה אנשים נתקלקלו בעיקבות זה. להגיד כי זאת 'אתחלתא דגאולה'? אלא הגדירו גדולי ישראל, כי זאת אינה אתחלתא דגאולה, אלא 'סוף הגלות'. כמפורסם בשם החזו"א. גם זה משהו. כיבוש ירושלים והכותל המערבי, שיהיו ביד ישראל. תחת שלטונם. מאז החרבן לא היה דבר כזה.

הרמב"ם כותב בהלכות מלכים [פרק י"א הלכה א'] בזה"ל, המלך המשיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות בית דוד לישנה הממשלה הראשונה, ובונה מקדש, ומקבץ נדחי ישראל וכו'.

ובהלכה ד' כתוב בזה"ל, ואם יעמוד מלך מבית דוד, הוגה בתורה ועוסק במצוות כדוד אביו,

לה להתייחד איתו. לכן נראה שכוונתו לישראל ולא לגוי, וכינה את הגוי שאינו ירא שמים ע"כ, והוא דחוק.

כתבתי על כך שם תשובה בזה"ל, ולכן נלע"ד שהיה כתוב לפני המעתיק יש', שהוא קיצור ישראל, כרגיל בכת"י ישנים. והמעתיק טעה וחשב שזה שתי תיבות י"ש, ירא ש'מים.

היה כתוב, מי שאינו יש', דהיינו ישראל, כלומר מי שאיננו יהודי. והמעתיק לא הבין את הר"ת, וחשב כי יש' היינו ר"ת ירא ש'מים.

אמרתי זאת, רק בכדי להשלים את הנושא הזה.

המשך בעניין אמירת צ' פעמים מוריד הטל וכו', התייחסות למכתבו של הרב חיים לוי שליט"א, ומה שהשיב על דבריו הרב שאול רצאבי שליט"א, והערות מרן שליט"א על דבריהם.

נושא נוסף אשר חשבתי לדבר עליו בהרחבה, אמנם כבר לא אספיק כעת להשלים את כל העניין, אבל לכל הפחות נאמר את החלק העיקרי.

דיברנו [בשיעור מוצש"ק שמיני, דרשת חוה"מ פסח, ומוצש"ק תזריע ומצורע, שנתנו זו] בעניין חזרת תשעים פעמים 'מוריד הטל', וזכינו שידידנו המיוחד והמופלא הרב חיים לוי הי"ו, הוסיף בנושא הזה כמה דברים חדשים. הוא שלח מכתב – אמנם הוא לא שלח אותו אלי, אלא לבני הרב שאול הי"ו – ואי אפשר במסגרת שיעורנו זה להיכנס אל כל השקלא וטריא שעברה ביניהם, ע"כ אומר לכם רק את הדברים העיקריים.

הרחבנו בעניין של לחזור תשעים פעמים על מוריד הטל, האם זה עוזר בכדי שהאדם יהיה בטוח שהדבר נכנס אליו לשגרת הלשון. והשאלה היתה, האם צריך מ'אתה גבור, או אפשר רק מ'מחיה מתים אתה'.

הוא מביא – במכתבו לרב שאול – כך, לגבי מה שהערתם מהספר שונה הלכות, שפסק כהספר שלחן שלמה, מתחילה אמר מרן מו"ר אביך, גברא קא חזינא, ותיובתא לא קא חזינא [ב"מ דף טז].

נראה לי, שזו בבחינת ניבא ולא ידע מה שניבא. תמיד יש לו – להרב חיים לוי – 'הברקות' כאלה.

תשמעו דבר מעניין. שבקונטרס דברי יעקב (קמינצקי) כתב ולקס עמ' ו', ששאל את מרן הגר"ח קניבסקי על הא"י כלל דאיתבדר בבי מדרשא בשם הגר"י קמנצקי, והשיב ד"לא מסתבר".

ונכון לציין, שכן נראה דעת השבט הלוי [נח"ד סי' ל"ה אות ו'], שלמד במשנ"ב הנ"ל שנוקט לאסור בק"נ.

לדבריו, אם המשנ"ב מביא משהו בשם איזה ספר, הוא לא מתכוין לפסוק כמותו, אלא שהוא קצת מסתייג. על כך אמר הגר"ח קניבסקי, כי הדבר אינו מסתבר. א"כ הרי בהדיא רואים, שהוא לא קיבל זאת.

*

וממשיך במכתבו. ובעודי בזה אציין לכמה ספרים שדיברו על פתגמא דנא, דכפי שאמר מרן שליט"א, ישנם כמה (הרבה) מקומות שמוכח שהמשנ"ב פסק לגמרי כאותו פוסק שצינו בפנים. ולאידך גיסא ישנם הרבה סתירות במשנ"ב שמויזשים על פי הכלל הנ"ל.

ראה בקונט' דברי יעקב שאסף לכל המחנות, ואביא חלקם:

עיין בקובץ מוריה [שבט תשס"ט, שנה כ"ט ח-י עמ' קנ"ה] מאמר ארוך מאת נכד הגר"י – ר' יוסף קמנצקי. וכן בקובץ ישורון [ל"ו עמ' קפ"ב] מאמר מאת נכד הגר"י – ר' יעקב טריביץ. והגרמ"מ קארפ סמך סמיכה גמורה על הגר"י קמנצקי בענין זה, עי' הלכות שבת בשבת [נח"ד עמ' צ"א הע' 38] ובעוד כמה מקומות.

ובספר משנתו ברורה (ר' משה רוטר שליט"א) שעדנו בכתובים.

שמחתי מאד, שהוא העשיר אותנו בהרבה מקורות, ספרים אשר דיברו על הנושא הזה, כי זהו נושא עמוס וחדש אשר צריכים ללבנו. אינני יכול לקרוא בפניכם את הכל, אבל בעז"ה בשיעור המודפס, יובאו הדברים בשלימותם.

הוא ענה לו בזה"ל, לפי ענ"ד האמת היא שהגר"ח קניבסקי סובר דאף בבי האיי גוונא המשנ"ב נתכוון לפסוק הלכה כדעת השלחן שלמה. (וזאת אף מבלעדי מה שכתוב לקמיה בס"ק מ'). ומה שכתב אותו בסוגריים מרובעות, אינו מפני הכפילות כפי שהבנתם (כי אין זאת אלא רמז, ואין דרכו של הרב שונה הלכות לרמז), אלא מפני שיקולי כתיבה והבנה. והדברים מפורשים בהקדמת ספרו בזה"ל, המוקף בחצאי מרובע, הוא מהמשנ"ב בעצמו. ורק להבנת הענין היקפנום בחצאי מרובע. עכ"ל.

עשו זאת, בכדי שלא תהיה טעות. שלא יחשבו, כי מה שכתוב בסוגריים, אלו הוספות שלהם. אלא, גם זה כתוב במשנה ברורה. ישנם דברים שהקורא יכול לדלג עליהם, אם ההוספה מפריעה לו באמצע, לכן שמו זאת בסוגריים.

דרך אגב, גם בספרי שולחן ערוך המקוצר, הדבר הוא ככה. אני מניח דברים בסוגריים, וישנם כאלה שהבינו כי כביכול זהו דבר החשוב פחות. כביכול, זהו אינו העיקר. ברם, הדבר אינו נכון. הסיבה שהדבר כתוב בסוגריים, היא או בגלל המקורות, או בשביל הבנת הסעיף, כי ההמשך קשור אל מה שכתוב מקודם. שהסוגריים לא יבלבלו את הקורא. להבין כי זהו מאמר מוסגר, ובעצם ההמשך חוזר על מה שכתוב מקודם. ולפעמים זה בכדי לציין את המקור, לכן זה כתוב בסוגריים. כבר דיברנו על כך בזמנו [מוצש"ק וירא התשע"ג, ותצוה התשפ"א].

גם בספרי שלחן ערוך הגר"ז, ישנו נושא כזה, מה הם הסוגריים? שמה מסבירים, כי מה שהוא שם בסוגריים, אלו דברים אשר עדיין הוא לא היה בטוח לגביהם. כך כתב אחיו, ואכמ"ל. כנראה לכן נכנס הספק, מן הדבר הזה, לספרים נוספים.

בכל אופן, בני הרב שאול הי"ו כתב אליו בזה"ל, וכיון שמדי למדי בש"ע ובמשנה ברורה, בכולל ערב, הנני מעיין מעת לעת בספר שונה הלכות, ועינינו רואות שלאורך כל הדרך הוא נוקט שהמשנה ברורה נתכוון לפסוק לדינא כדעת המחברים שהובאו בספרו

כשמו כן הוא. פי מציאי מציא חיים [משלי ח, ל"ה]. בהמשך הוא כותב כך, עכ"פ נחזור לגוף הראיה מדברי השונה הלכות. מו"ר אביכם שליט"א שדא ביה נרגא, בהערתו – שאם השונה הלכות למד שדעת המשנ"ב לפסוק לגמרי כהשלחן שלמה, מדוע הניחו בסוגריים מרובעות. נראה היה, שהשונה הלכות היה מסופק בזה גופא, בהערת מרן שליט"א.

ולדידי נראה שהסיבה ששורה זו הונחה במוסגר הוא, מפני שעצם החידוש שלא יתחיל מתחילת אתה גיבור, כבר הוזכר בראש דבריו שם בזה"ל, אם אמר בשמיני עצרת צ' פעמים מן מחיה מתים עד מוריד הגשם עכ"ל. וא"כ מה שנכתב בסוגריים, אינם אלא הסבר (שנוסף אח"כ) על מה שנכתב לעיל מינה.

דבר חשוב נוסף הוא כותב בהמשך, ומה שהוכיח מרן שליט"א מהמשנ"ב בס"ק הבא שהוסיף שה"ה שלא יתחיל מתחילת ברוך עלינו וכו'. העיר מרן שחיפש בספר שלחן שלמה וראה שתוספת זו הוסיף מעצמו, ולא נמצא בספר שלחן שלמה שם. וא"כ מוכח שהמשנ"ב פסק לגמרי כהשלחן שלמה.

אמת נכון הדבר שהוספה זו לא נמצא בסימן קיד, אבל יש לציין שהשלחן שלמה כן כתבו בסימן קיז-ד בזה"ל, ואם הוא מסופק אם לא אמר בימות הגשמים, או אם אמר בימות החמה, דינו בשלשים יום ובצ' פעמים, כפי שנתבאר לעיל ס"ס קי"ד בס"ד. לכן טוב לומר צ"פ קודם השאלה, ואת כל מיני תבואתה לטובה ותן טל ומטר לברכה על פני האדמה. וקודם ערבית של חוה"מ פסח, יאמר צ' פעמים ואת כל מיני תבואתה לטובה ותן ברכה על פני האדמה. עכ"ל. נדייק שלא כתב להתחיל מראש הברכה, אלא מואת כל וכו'. ולא הזהיר זאת מפורש, מפני שביקש שהלומד יעיין שם בסימן קיד ויקחנו משם.

אלו ההערות של הרב חיים לוי הי"ו. ויישר חיליה לאורייתא.

ובני הרב שאול הי"ו, ענה לו על כל פרט ופרט. שוב הפעם, אי אפשר להיכנס כעת אל כל הפרטים, רק ממש כמה נקודות מסויימות.

בסתמא. רואים כי מה שהוא מביא בשם איזה ספר, אצלו הדבר אינו משנה, זהו היינו הך. והוא מציין כך, ולדוגמא בעלמא אציין לשונה הלכות בסוף סימן ע"ו שכתב בזה"ל, א"צ להרחיק ממה שאדם מקיא אף שהוא מאוס. וזאת אעפ"י שבמשנ"ב שם בס"ק כ' העלה זאת בספרו בשם הגאון רעק"א בסתמא. וההבנה בזה לענ"ד היא שהמשנ"ב אינו ספר ליקוטים ח"ו. ואילו היה לו איזה צל ספק בדבר, לא היה מביאו.

גם יש ליתן לב שלפי המחלקים בין דין הכתוב במשנה ברורה הפותח במלים "ובספר וכו' כתב", לבין דין שנכתב בסתמא ומצויין בשער הציון, הנה אם ישנו חילוק כזה, היכי לידיינו דייני באותן ההלכות המובאות במשנה ברורה בסתמא, ובסופן הוא ציין (בדרך כלל בסוגריים מרובעות) את המקור, מגן אברהם או חיי אדם וכדו'. וכי גם שם נאמר שהוא לא נתכוון לפסוק כמותם? לא מסתברא.

ומה שכתבתם בד"ה ומה, הערתכם צודקת ואמתית. אך עכ"פ ניכר בבירור שמה שכתב המשנ"ב בסוף ס"ק מ' שלא יתחיל מתחילת ברך עלינו, שדין זה לא מועתק מספר שלחן שלמה בסימן קי"ז בשתיקה שאינה כהודאה, אלא הוא בנוי ומושתת על מה שכתוב בס"ק הקודם. הרי דנפל פיתא בבירא דלהלכה ולמעשה קאמרינן שלא יתחיל מתחילת אתה גבור מחשש הזכרת השם.

רואים כי המשנ"ב קיבל זאת. ממה שהוא כתב מקודם בשם השולחן שלמה, וכאן הוא לא כתב זאת בשמו, הדבר סימן כי אצלו זהו דבר ברור, וא"כ זאת הוכחה, כי גם כאשר הוא מביא בשם איזה ספר, זאת ג"כ דעתו.

ואגב דאירינן בהכי אציין, כי היה מקום להסתפק בגדר הריעותא לומר צ' פעמים אתה גבור לעולם ה' (ולא אֲדָנוּת) מחיה מתים וכו', האם היא מפני שבבואו להתפלל ולהזכיר שם אדנו"ת כדינו, יטעה בהרגל לשונו ויאמר משיב הרוח, ולא יועיל אמירת הצ' פעמים מוריד הטל שנאמרו בכינוי. או שחוששים שמא גם בשעת תפילתנו יזכיר שם ה' בכינוי ולא באדנו"ת.

ובמשנ"ב כאן נראה קצת כפי הצד השני. אך בסימן תקפ"ב ס"ק ג' מפורש כמו הצד הראשון, ודו"ק.

קשה להיכנס כאן בציבור, אל כל השקלא וטריא, רק אומר כמה הערות.

לגבי הרב קמינצקי, שכנראה הוא הראשון אשר כתב ופירסם זאת, כי מה שהמשנ"ב כותב בשם איזה ספר, הדבר מראה על הסתייגות. או כפי שישנם כאלה [מבוא משנ"ב עזר והדר] אשר הסבירו והטעימו זאת, כי זהו בגלל שהמשנ"ב לא רצה לחלוק עליו בהדיא, מתוך ענוותנותו, לכן הוא רק רמז זאת. הוא לא רצה לכתוב בהדיא נגד.

או מפני שלא היתה לו ראייה כנגד, גם ככה אפשר להסביר, לפי קוצר דעתי.

חושבני, כי הנקודה העיקרית בנ"ד היא, כי בעצם להרב קמינצקי, ישנו דבר המיוחד אצלו. כפי שאתם יודעים, כתוב בספרים בזה"ל, 'אם יעלה שיער בכף היד, תמצא אשכנזי מדקדק'. זהו משל ישן, שכתב רבי אליהו בחור. אצל האשכנזים, לא מצוי מדקדקים. זה בכל הדורות. ובדור שלנו, ובדור שעבר, פשיטא. ממילא שיהיה ראש ישיבה אשכנזי מדקדק? בל יראה ובל ימצא. אבל אעפ"כ הנה הרב קמינצקי, הוא 'ממארי דקדוק'. הוא חזק מאד בדקדוק, יש לו ספרים וכו'. ראיתי שהוא מבין גדול בדקדוק, משהו שאיננו מצוי.

אמרתי עוד בזמנו [פעמים רבות], כי אנחנו ראוי שנהיה נקראים 'אנשי חלק הדקדוק', על שם ספרו של ג"ע מהרי"ץ זיע"א. כי מי שמדקדק במקרא בנקודות ובטעמים וכו', אזי הדקדוק הוא בנשמתו ובדמו, וממילא נמשך מזה שבכל דבר הוא מדקדק.

מהשתא נלע"ד כי הדקדוק הזה דלעיל, מתאים אל הרב קמינצקי דוקא. דהיינו, לא כל אחד יכול לחשוב על הרעיון הזה, לדקדק ולשים לב, למה כאן המשנ"ב מביא כי כך כתב פלוני אלמוני, ופה הוא לא כתב? זהו דקדוק. מי שמדקדק בלשון הקודש, בנקודות ובטעמים, ובהטיות של-פעלים, וכדומה, אזי הוא – רק הוא – שם לב לדבר כזה.

להבין, כי למשנ"ב הדבר אינו נראה בסברא, אבל הוא – הרב שאול – טוען, א"כ למה המשנ"ב העלה זאת? וכי זהו ספר ליקוטים?

אכן הוא צודק, המשנ"ב אינו ספר ליקוטים, אולם מצד שני, המשנ"ב צריך להביא את כל מה שכתוב. הוא אינו יכול להתעלם מכך, לכן הוא כתב ככה. רק מה, הוא יכול להביע הסתייגות ברמז.

בכל אופן, לפי כל ההוכחות שישנן בינתיים, רואים כי המשנה ברורה פוסק כך בהחלט. כפי שהבאנו את ההוכחה, מן הדין של ברך עלינו וכו'. אבל עדיין, הנושא הזה אינו ברור, כי זהו דבר אשר צריך להקיף לגביו את כל הספר משנה ברורה. אנחנו מדברים, על נקודות פה ושם. מעט נקודות. אולם הסברא קצת נותנת, כי בכל אופן במקומות מסויימים, בטח הוא רצה להביע בכך שהוא אינו שלם עם העניין. כך נראה לי, בהבנה חיצונית. אבל זהו חידוש. ונפקא מינה לדינא, כי אינני יודע האם אפשר כ"כ להסתמך על כך, כי זאת סברא אשר צריך להוכיח אותה. בכל אופן, חושבני כי זהו ג"כ סניף, זה גם שיקול, ואפשר לקחת את הרעיון הזה בחשבון.

תוספת דברים בעניין 'שבתות לקדשנו' – חיזוק בעניין המכשירים-המכשילים ופגעי הטכנולוגיה שנכנסו אפי' בבתים של שומרי תורה ומצוות, וכן חיזוק בעניין צניעות גרבי הנשים בזמנינו.

נסיים בעז"ה בעניין 'שבתות לקדשנו', מה שקבעו הרבנים שליט"א, לחזק את עניין הריחוק מפגעי הטכנולוגיה, לעשות גדרים וסייגים בנושא.

בדרך כלל, אני מדבר על כך גם בשב"ק, בפני הציבור שבאים לתפילות, ובלייל שב"ק זאת לאחר התפילה, שאל אותי ידידנו הרב אלעזר יוסף הי"ו, למה לא דיברתי על כך גם בשב"ק זו? ענתי לו, מפני שהיה נראה לי, כי בציבור שלנו, הדבר הוא מיותר. כי ברוך ה', כולם אברכים תלמידי חכמים יראים ושלמים, וְכָל פְּנִיָּה לְמוֹדֵי יָיִן [ישעיהו נ"ד, י"ג], א"כ אין צורך לדבר על כך. אף ראיתי, כי גם כאשר דיברתי על כך, ואמרתי כי מי שיש לו הצעות וכו' לגבי

הגר"ח קניבסקי, מן הצד השני, הדבר לא מסתבר לו. זה לא מפני שהוא לא יודע דקדוק, אלא שהוא לא עסק כלל כך בזה. בזמנו כאשר הוצאנו לאור את מחברת כתרי התורה, הוא ביקש את הספר הזה, וחושבני שהוא למד ועכ"פ עבר על כל הספר. אבל אינני חושב, שאפשר לומר עליו כי הוא היה מ'מארי דקדוק'. ואני לא זוכר, שום הערה שלו לגבי דקדוק. הדבר כנראה לא 'תפס' אותו.

אולם כעת יש לנו לשאול, הרי המשנה ברורה עצמו ג"כ לא עסק בדקדוק? כפי שאתם יודעים, האשכנזים – בגלל תנועת ההשכלה – התרחקו מעניין הדקדוק. לצערינו, המשכילים התעסקו בכך, נתפסו ללשון הקודש, אל פישוטו של מקרא, ואל הדקדוק. ומן הדקדוק הזה, עברו אל הדקדוק בשפה הגרמנית וכו'.

זהו כפי המשל שאמר, קרא ולא דקדק, יצא וברכות פרק ב' משנה ג', אבל עליהם יש לומר 'דקדק ולא קרא'... כיון שאצלם היה כך, ע"כ הם התרחקו מן המקרא ומן הדקדוק, כי ראו שהם אלו אשר הובילו את הנושא הזה. יש מקום לויכוח, האם לדקדק, בדברי מי שאיננו מדקדק...?

השאלה היא, האם המשנ"ב עצמו, אכן דקדק בכך? בשלמא אם הוא היה ממארי דקדוק, אזי בודאי שהוא דקדק. אבל בנ"ד נראה שאינו כן. ולגופו של עניין, מה שהסביר הרב חיים לוי, כי הסוגריים ב'שונה הלכות' הם בגלל הכפילות, הדבר אינו כ"כ ברור לי, כי מהתחלת דברי השונה הלכות, לא מובן כי זהו איסור. א"כ אולי אפשר להבין, כי זהו לאו דוקא. לכן היה צריך להדגיש אח"כ, כי הדבר אכן כך. דהיינו, זאת לא סתם כפילות. כי אחר כך, זה משנה את ההבנה.

לגבי מה שהרב שאול כתב, כי המשנ"ב כתב את ההלכה הזאת, לעניין אם האדם ח"ו הקיא, האם מותר להגיד דברי תורה וקדושה על יד זה? כתב על כך הגרע"ק איגר, שלא צריכים להרחיק. אמנם זה מאוס, אבל זה לא נחשב כמו צואה, או מי רגלים. זה לא דבר כ"כ מגעיל עד כדי כך, שיהיה אסור לומר ד"ת. אפשר

מה שהרבנים כתבו לעשות 'גדרים וסייגים', אף אחד לא בא ודיבר איתי על כך, א"כ כנראה שהדבר מיותר.

אבל הוא אמר לי, תתפלא לשמוע. תראה, אני מארי של ילדים – ולא ילדים מבתי ספר מודרניים וכדו', אלא ילדים הלומדים בתלמודי תורה – ואני רואה כי ישנן משפחות, אשר אינן מקפידות על כך. דהיינו, מציצים ימינה ושמאלה. וכאשר תמהתי ושאלתי במפורש את הילדים, הם ענו, 'אבא שלי מרשה לי'. הוא מסתכל אצל קרובי משפחה, רואה סרטים או כל מיני דברים. הסרטים עושים שריטות. וְשָׁרֵט לְנַפְשׁוֹ לֹא תִתֶּנּוּ בְּבִשְׂרָכֶם וַיִּקְרָא י"ט, כ"ח]. ישנם למשל ילדים, אשר יש להם דודים, שהם רח"ל אינם הגונים, והם משחקים איתם וכו'.

כלומר, הנושא הזה פרוץ. הדבר איננו פשוט. אמנם ברוך ה', ישנן משפחות אשר ההורים מקפידים, אולם ישנם כאלה שמוותרים. אם כן הדבר חמור מאד. חס ושלום, אי אפשר לדעת להיכן הדברים הללו יגיעו. ובפרט שהדברים האלה הם מפתים, מושכים. ואם הילד – האדם, מתרגל לכך, הצימאון אצלו רק הולך וגובר, ומן ההיתר הוא יכול ח"ו להגיע אל האיסור. צריכים לחסום לגמרי את הדבר.

עלינו לדעת זאת, בכדי שלא נהיה אח"כ ח"ו מן הצועקים ואינם נענים. אי אפשר לדעת מה יקרה מכך, בשלב יותר מאוחר. זהו כפי שאנחנו אומרים בהגדה של פסח, 'ואת עמלינו, אלו הבנים'.

בנושא הזה, אסור להתפשר. לגבי סכנת המכשירים הטמאים, צריכים לדעת כי זהו יותר חמור מעבודה זרה. זאת סכנת נפשות. חייבים לעצור ולגדור את הפירצה הזאת, לא לוותר על כך, ולא לסמוך שהכל בסדר. צריך לדעת, כי אין לתת שום פירצה, לגבי הנושא הזה.

זהו דבר אחד.

*

הדבר האחרון, הוא בעניין צניעות הגרביים [שלנשים].

ראיתי כי פירסמו 'קריאת קודש', מחברי ב"ד משמר התורה, בזה"ל, כידוע בשנים האחרונות

ישנה התדרדרות בנושא גרבי הנשים, באשר הגרביים המצויות כיום, על פי רוב הינן שקופות חלקית וכו'.

צריך לעודד ולחזק את הנושא הזה, לגבי חשיבות הגרביים השחורות. וישנן כאלה, אשר כבר התחילו. צבע שחור, זה בודאי מציל מן העניין הזה.

אחרי כן, בית הדין בניין ציון (כדלקמן) פירסמו מכתבים בעניין זה, וביקשו גם ממני העני לחתום על כך, ואכן חתמתי מיד. כעת ראיתי כי גם פירסמו זאת. התאריך הוא בחודש אייר התשפ"ג. כדאי לקרוא בפניכם זאת, שהדבר יהיה למשמרת לדורותיכם.

קריאת קודש.

לאור המצב שבו נמצא כלל ישראל בכלל ובפרט, שאין יום שאין נשמעים אסונות וחלאים קשים רח"ל, ואין לנו שיוזר אלא התורה הזאת.

אז עדיין לא היה את עניין המצב הבטחוני החמור שישנו כעת, בימים האחרונים. אבל אנחנו 'ישראל השרויים בצרות', כל הזמן אנחנו בתוך צרה. 'שרויים' אפשר לומר דהיינו, כמו בגד שרוי. אף כי לפי הפשטות נראה שהם שני עניינים שונים, כי שרויים פירושו כמו נמצאים, שוכנים, וכתרגומו של וְיִשְׁכְּנוּ [בראשית ט', כ"ז] וְיִשְׁרִי וכדומה.

אמנם ברוך ה', אנחנו מלומדי מלחמה, אבל צריך לדעת כי הקב"ה אינו עושה את הצרות הללו בכדי להרע לנו, אלא בשביל לתקן אותנו. שנפקח את עינינו. כי בסך הכל, אנו חיים בנסים ונפלאות, אשר לא נעשו ולא נראו. לֹא עָשָׂה בֵּן לְכָל גּוֹי [תהלים קמ"ז, כ']. הנסים והנפלאות אשר נעשו לעם ישראל, לא נשמעו בכל הארץ ובכל הגוים. פלא עצום.

אולי גם הדברים הללו, הם 'סימני הגאולה'. אותם הדברים כפי שאמרנו מקודם. כי הקדוש ברוך הוא עושה חסדים גדולים לעם ישראל. אנחנו מוקפים בשלוש מאות מליון ערבים, או יותר. וב"ה הקב"ה מסכסך ביניהם, והם אינם מתאחדים. אבל אם הם היו מתאחדים, רחמנא ליצולן. המצב היה חמור ביותר.

מכנסיים מרוקמות מיוחדות. דהיינו, החלק הנראה. אמנם זה – הלבאס – יותר טוב מן הגרביים של זמנינו, כי זה אינו לפי מבנה הרגל, אבל לכל הפחות הגרביים שיכסו.

על כן עמדו הרבנים חברי ביה"ד "משמר התורה" ופרסמו דעתם שעובי הגרביים, הוא באופן שלא תיראה הרגל וואין הדבר תלוי בארבעים דנייר, וכל שנראית הרגל הרי עוברת על דת יהודית. כמו כן צבע הגרביים, שלא יהיו בצבע העור, אלא שונה לגמרי מגוני העור, ומורגש שהרגל מכוסה.

ולכן חיזקו בקריאתם את הנשים והנערות שקיבלו על עצמן חיזוק ללבוש גרביים שחורות אטומות. ויש לעודדם על הדבר, שיש בדבר גדר צניעות, מלבד אורך השמלות כנ"ל.

ובזה גם אנחנו חברי בית דין הצדק "בניין ציון" – של ידידנו הרה"ג נתן בן סניור שליט"א, אשר ב"ה עומד על משמר הקודש, וגם פירסם את העניין דלעיל. וכפי שאמרת, גם אנחנו הצטרפנו איתו.

לחזק את הנשים ואת הנערות בנות ישראל הכשרות, המקבלות על עצמן תוספת בצניעות, ללבוש גרביים שחורות אטומות, מלבד אורך הבגדים שארכן יותר מחצי הרגל שבין הברך לקרסול, ובזה יוסיפו קדושה בעם ישראל, למנוע ולעצור המגפה והמשחית מעלינו.

וכל המקבלות דברים אלו על עצמן, ודאי שבזכות קבלות אלו, יוכלו להעתיך להשי"ת שימלא משאלות ליבן, לזיווג הגון, לזרע של קיימא, לבריאות, ולנחת יהודית מכל יוצאי חלציהן.

וע"ז באנו על החתום וכו'.

בודאי שהדברים הללו חשובים מאד. וגם לגבי הדברים האלו אין לעשות ויתורים, לא לוותר ולא להעלים עין. ובזכות הגרביים האטומות, נינצל גם מן ה'פצצת אטום' עליה מדברים. האטימות הזאת, בעז"ה תסלק מארצנו כל צרה ורעה, הקב"ה ישמור את עמו ישראל מכל נגע ומחלה, וימלא כל משאלות ליבנו וליבכם לטובה ולברכה, אכ"ר.

אם אתם יודעים, אחד מגדולי ישראל אמר לאחד מראשי הממשלה, תגיד לי, וכי אתה אינך חושב, כי פה זהו 'גטו וארשא'? אתם יודעים מה זה גטו וארשא. אנחנו נמצאים כמו בכלא סגור. ההוא נדהם.

אנחנו מוקפים שונאים ואויבים צמאי דם, והקב"ה מצילנו מידם, ובודאי ימשיך לשמור עלינו. ברם, הם רצועת מרדות לישראל.

והדברים הללו שאמרנו, הנוגעים אל הקדושה והצניעות, הם אלו אשר ישמרו עלינו. הקב"ה מאותת, בפרט לאותם אלה – כפי שאמרנו לעיל – אשר נשאים בדרכם, למרות הסימנים. הקב"ה ברוב רחמיו וחסדיו, עושה עוד ועוד סימנים, בכדי שיראו זאת, לבלתי ידח ממנו נדח. אולם לצערינו, מעטים מאד פוקחים את העיניים.

נמשיך ב'קריאת קודש', ובתורה נאמר ודברים כ"ג, ט"ז וְלֹא יֵרָאֶה בָּךְ עֲרוֹת דָּבָר, וְשָׁב מֵאַחֲרֶיךָ. שדבר זה, הוא סיבה לסילוק השכינה מישראל. ואמרו רבותינו בשכר נשים צדקניות נגאלו אבותינו, וכן תהיה הגאולה העתידית, בזכות נשות ישראל הכשרות המתנהגות בצניעות וביראת שמים, המצילות בהנהגתן את עצמן ואת כלל ישראל מכל גזירות קשות ורעות.

ובהיות שכבר התריעו גדולי ישראל על פרצת הגרביים השקופות והעשויות בצבע הרגל, שזו פרצה נוראה. אכן, אם זה בצבע הרגל, א"כ מה נשתנה? איך זה ייחשב כיסוי?

והרי הדבר כהולכות בשוק מגולה, אפילו כשהשמלה ארוכה ומכסה יותר מחצי השוק כפסק גדולי ישראל. אמנם השמלה מכסה עד חצי השוק, אבל גם חלק הרגל התחתון צריך כיסוי, עד הקרסול. אולי הוא לא צריך כיסוי ממש אותו הדבר, אין חובה שהשמלה או החצאית יגיעו עד הקרסול, וכל־שכן עד הרצפה. אמנם ישנו מקום לכך, אם אפשר לכסות בשמלה עד הסוף, הדבר עוד יותר טוב, אבל לכל הפחות בגרביים, כי ברור שהחלק התחתון חייב להיות מכוסה. כפי שהאמהות שלנו, כיסו מחצי השוק ומטה עם ה'לפאס'.